

UK Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

Bakalářská práce

20. STOLETÍ V MARKVARTICÍCH

Autor: Anna Veselá

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.

2013

Čestně prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury a pramenů. Zároveň prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze bakalářské práce je identická s její tištěnou podobou.

V Praze dne 26. dubna 2013

Podpis:

.....

VĚNOVÁNÍ

Tuto bakalářskou práci věnuji svému dědečkovi Antonínu Brychtovi, který mi od dětství vyprávěl o dějinách naší obce. Děkuji mu za obětavost, s jakou zapisoval každý významný okamžik do obecní kroniky a za veškerou práci, díky které se na historii Markvartic nikdy nezapomene.

PODĚKOVÁNÍ

Za pomoc při zpracování této bakalářské práce a zejména za podnětné připomínky k jejímu obsahu děkuji Ing. Michaele Dvořákové, Ph.D. Zároveň mé poděkování patří i všem pamětníkům, kteří se na vzniku této práce podíleli.

Abstrakt

Tato práce si klade za cíl zmapovat proměny života v obci Markvartice v závislosti na historických událostech 20. století. Práce chronologicky popisuje historický vývoj obce s významnými politickými, ekonomickými a společenskými změnami. Chce ukázat, jak se důležité historické události odrážejí na životě malé obce na Vysočině. Popisuje život obce během dvou světových válek, zlaté éry první republiky, čtyřicetileté vlády KSČ a postupné společenské obnovy v 90. letech 20. století. Dějiny obce jsou zpracovány v kontextu historického vývoje celého regionu a se zaměřením na výpovědi pamětníků. Na několika místech práce přibližuje osudy kláštera premonstrátů v Nové Říši, který vždy zajišťoval duchovní správu obce, a proto se události kláštera do určité míry odrazily na životě obce.

Klíčová slova:

Markvartice, válka, první republika, socialismus, Československo, Protektorát Čechy a Morava

Abstract

The goal of this paper is to assess the impact historical events of the 20th century had on the town of Markvartice. The paper documents chronologically the historical evolution of the town in reaction to significant political, economic and social changes. It aims to show how important historical events influenced the life of a small town in the Vysocina region. It describes life in the town through both World Wars, the golden era of the First Republic, the 40 years of communist rule and gradual social reforms in the 1990's. The history of the town is set in the context of the historical evolution of the entire region and with a focus on testimonials of survivors. The paper also shed light on the destiny of the Premonstrate monastery in Nova Rise. This was monastery was charged with maintaining the town's spiritual well being and hence its tribulations also influenced life in the town.

Key words:

Markvartice, war, First Rrepublic, socialism, Czechoslovakia, Protectorate of Bohemia and Moravia

Obsah

Úvod.....	5
1. KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY.....	7
2. PŘEDSTAVENÍ OBCE MARKVARTICE.....	9
3. OBDOBÍ OD PRVNÍ PÍSEMNE ZMÍNKY DO ROKU 1913.....	10
3.1. Vznik obce.....	10
3.2. Historický vývoj Markvartic do roku 1913.....	11
3.2.1. Kulturní život.....	15
4. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA.....	17
4.1. Průběh války.....	17
4.1.1. Svědectví Matěje Svobody.....	22
4.2. Legionáři z Markvartic.....	23
4.2.1. Svědectví legionáře Antonína Nedvěda.....	24
5. MARKVARTICE BĚHEM PRVNÍ REPUBLIKY.....	26
5.1. Život za první republiky.....	26
5.1.1. Kulturní život.....	29
5.2. Situace v předvečer druhé světové války.....	30
6. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA.....	33
6.1. Obec za války.....	33
6.2. Perzekuce kláštera v Nové Říši.....	40
7. HLEDÁNÍ ZTRACENÉ SVOBODY (1946 – 2000).....	42
7.1. Život v obci v letech 1945-1989.....	42
7.1.1. Kulturní život.....	51
7.2. Život v obci v letech 1990-2000.....	53
Závěr.....	56
Použitá literatura.....	57
Seznam užitých zkratk.....	63
Přílohy.....	64

Úvod

Dvě světové války, Protektorát Čechy a Morava, vznik a rozpad Československa, čtyřicetiletá vláda KSČ - taková je bilance 20. století. Jakým způsobem se odrazí všechny politické, ekonomické a společenské změny na životě malé obce? Mohly se vůbec důležité historické události nějakým způsobem podepsat na vesnici, která nebyla ani průmyslovým, ani kulturním centrem, ve které žili pouze lidé české národnosti, ve které občané vyznávali pouze křesťanství a ve které se nenarodila žádná vůdčí osobnost? Snad právě zdánlivá obyčejnost této obce nejlépe vystihuje souvislosti všech historických změn, a tak vytváří nový pohled na pestrou mozaiku dějin.

Tato bakalářská práce se zabývá pohnutými dějinami 20. století v obci Markvartice. Od dětství mi o historii Markvartic vyprávěl můj dědeček Antonín Brychta, který dlouhá léta působil jako obecní kronikář a který po celý život shromažďoval a zapisoval nově získané poznatky o své rodné obci. Nikdy však nedošlo k celkovému propojení jeho poznatků o dějinách Markvartic se zápisy z obecní kroniky. A proto si tato práce klade za cíl sjednotit informace z obecní kroniky s detailními vzpomínkami pamětníků a následně je porovnat s odbornou literaturou, a vytvořit tak komplexní přehled o dějinách obce v průběhu 20. století.

Práce se snaží prostřednictvím pěti chronologicky uspořádaných kapitol shrnout nejdůležitější historické události, které se v Markvarticích odehrály během sledovaného období. Nejdříve se jedná o úvodní seznámení s obcí a jejími staršími dějinami. Dále pokračuje v popisu obecních dějin ve stínu 1. světové války, kde zachycuje dopady války na život v obci a zároveň přibližuje situaci na válečné frontě prostřednictvím výpovědi vojáků, z nichž jedna popisuje činnost československých legií. Pátá kapitola zachycuje společenský, hospodářský a politický rozvoj obce během zlaté éry první republiky, včetně důrazu na silné vlastenecké cítění. V další kapitole reflektuje atmosféru obce během druhé světové války a v závěru líčí situaci po příchodu Rudé armády do obce. Nejvíce prostoru práce věnuje období socialismu, které výrazně ovlivnilo podobu obce. Závěr této kapitoly přibližuje atmosféru sametové revoluce v Markvarticích, která se zcela lišila od prostředí Prahy a jiných měst, a celkovou porevoluční proměnu života v obci.

Dějiny obce jsou psány v kontextu historického vývoje celého regionu a se zvláštním důrazem na dějiny premonstrátského kláštera v Nové Říši, který po celá léta zajišťoval duchovní správu Markvartic.

1. Kritika pramenů a literatury

Pramenný základ této práce tvoří čtyři díly *Kroniky obce Markvartice*, která jako jediná podává systematický přehled 20. století v Markvarticích. Zde je nutné podotknout, že druhý a třetí díl kroniky se ztratil, ale existuje jejich kopie, kterou si pořídil bývalý kronikář Antonín Brychta. Další historický pramen se nachází ve Státním okresním archivu v Jihlavě, kde je uložen dosud neinventarizovaný fond Základní devítiletá škola Markvartice, jehož součástí je *školní kronika*. Několik zmínek o náboženské situaci v obci nabízí *Haus Protocoll der Pfar Alt Reich II.*¹ V roce 2012 vydal Radovan Zejda publikaci *Markvartice, dějiny a domopis*², která při popisu 20. století čerpá převážně z dat uvedených v kronice, ale přináší několik nových informací o předcházejícím období. Dále se historickému vývoji Markvartic explicitně věnuje útlá brožura vydaná při příležitosti *100 let Sboru dobrovolných hasičů v Markvarticích*³.

Starší vlastivědná literatura sice neposkytuje dostatečný poznámkový aparát, ale díky svému širokému tematickému záběru zasazuje obec do širších souvislostí. Tirayův *Telecký okres*⁴ shrnuje základní informace o Markvarticích, práce telčských profesorů Jana Beringera a Jaroslava Janouška *Město a panství Telč*⁵ popisuje život v rámci telčského panství. Z novějších vlastivědných prací vyšla edice *Dačicko, Slavonicko, Telčsko : Vlastivěda moravská*⁶.

Důležité místo zastává regionální literatura. Poměrně aktivním vydavatelem je Státní okresní archiv Jihlava, který vydal již v roce 1964 *První světovou válku a Jihlavsko*⁷ a nově publikaci *Českoslovenští legionáři 1914-1920*⁸. Vysočina nabízí celou škálu publikací, které svou pozornost zaměřily zvláště na soužití německého obyvatelstva a české menšiny v Jihlavě. Předním

---

¹ Haus Protocoll der Pfar Alt Reich II. Dále: Kronika farnosti Stará Říše, II. díl.

² ZEJDA, Radovan. *Markvartice, dějiny a domopis : věnováno obci k 755. výročí první písemné zprávy*. Markvartice: Obecní úřad Markvartice, 2012. 558 s. ISBN 978-80-7268-925-5.

³ *100 let Sboru dobrovolných hasičů v Markvarticích*. Markvartice: Obecní úřad Markvartice, 2000.

⁴ TIRAY, Jan. *Telecký okres : Vlastivěda moravská*. Brno: Musejní spolek, 1913. 456 s.

⁵ BERINGER, Jan - JANOUŠEK, Jaroslav. *Město a panství Telč*. Telč: Nákladem českého knihkupectví Emila Šolce, 1892. 289 s.

⁶ NEKUDA, Vladimír a kol. *Dačicko, Slavonicko, Telčsko : Vlastivěda moravská*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2005. 1070 s. ISBN 80-7275-059-3.

⁷ ŠIMKA, Alois. *První světová válka a Jihlavsko*. Jihlava: Okresní archiv, 1964. 36 s.

⁸ PISKOVÁ, Renata a kol. *Českoslovenští legionáři 1914-1920: rodáci a občané okresu Jihlava*. Jihlava: Okresní úřad Jihlava, 2001. 168 s. ISBN 80-238-8213-9.

autorem této literatury je Jiří Vybíhal⁹, který vydal již tři knihy věnující se období protektorátu. Období socialismu na Jihlavsku se věnuje práce Martina Herzána *Jihlava ve spárech STB*¹⁰. V rámci regionu vyšla i publikace k 40. výročí družstevnění¹¹, která podává přehled o historii zemědělství na Jihlavsku po roce 1945 a zároveň se krátce věnuje i jednotlivým JZD.

Práce se na několika místech zmiňuje o událostech v premonstrátském klášteře v Nové Říši. Informace o dějinách kláštera čerpá z diplomových prací¹² a osobního svědectví bývalého novoříšského kanovníka Heřmana Josefa Tyla obsaženého v díle *Psancem*¹³.

Na vzniku této práce se velkou měrou podílela řada pamětníků, kteří upřesnili a doplnili nejasnosti z kroniky a sekundární literatury. Nejvíce vzpomínek pochází od Antonína Brychty (*1926). Velmi významné je osobní svědectví Josefa Kučery (*1943), který popsal život ve stínu komunistické perzekuce. Dále svými vzpomínkami přispěla Jiřina Ganzvohlová (*1938), Marie Hokeová (*1945), Marie Nahodilová (*1949), Anna Veselá (*1960) a Miroslav Nedvěd (*1925).

---

⁹ VYBÍHAL, Jiří. *Jihlava pod hákovým křížem*. Jihlava: Nová tiskárna Pelhřimov, 2009. 343 s. ISBN 978-80-254-7971-1.

¹⁰ HERZÁN, Martin. *Jihlava ve spárech STB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945-1990*. Jihlava: J. Vybíhal, 2011. 127 s. ISBN 978-80-260-0026-6.

¹¹ *Kamenitá historie: Čtyřicet let socialistického zemědělství na Jihlavsku*. Jihlava: OV KSČ, 1989. 88 s.

¹² a) MADEJA, Ondřej. *Kulturní život premonstrátského kláštera v Nové Říši v letech 1848-1948 a jeho působení na širokou veřejnost*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. 126 s. Vedoucí práce Jiří Dvořák.

b) NOVOTNÝ, Kamil. *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006. 103 s. Vedoucí práce Petr Kubín.

¹³ TYL, Heřman Josef. *Psancem*. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 215 s. ISBN 80-85766-62-0.

2. Představení obce Markvartice

Obec se rozkládá v hornatém kraji Českomoravské vrchoviny¹⁴ v nadmořské výšce 621 m n. m. Celková výměra obce činí 641 ha. Markvartice se nachází na jihozápadní straně kraje Vysočina, 12 km od renesančního města Telč a 23 km od krajského města Jihlava. Obec odedávna lemovala důležitou dopravní tepnu vedoucí ve směru Brno – České Budějovice, která se na místě zvaném Kasárna protíná s bývalou „Císařskou silnicí“ vedoucí z Vídně do Prahy. Kasárna jsou místní částí obce, kde se dnes nachází opuštěný dvůr¹⁵ a několik obydlených domů. Dříve na Kasárnách stála ještě kovárna a hájenka patřící klášteru v Nové Říši. V letech 1850-1867 Markvartice spravovaly sousední obec Hory.¹⁶

Vesnice leží v tradiční zemědělské oblasti. Rostlinná produkce se specializuje na pěstování obilovin, brambor, píce, řepky a živočišná především na chov skotu a prasat.

Počet obyvatel i domů se v průběhu doby proměňoval. Změny zachycuje následující tabulka.

Tabulka č. 1: Vývoj počtu obyvatel a domů v letech 1880 - 2001¹⁷

	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Počet obyvatel	402	411	398	378	387	383	281	316	283	249	235	210
Počet domů	74	73	74	71	67	74	80	74	74	67	73	81

Místní obyvatelé se vždy hlásili k římskokatolické církvi.¹⁸ Obec je přiřazena k farnosti Stará Říše, kterou spravuje Kanonie premonstrátů v Nové Říši.¹⁹

¹⁴ Obec se konkrétně nachází na území Brtnické vrchoviny, která je geomorfologickým podcelkem Křižanovské vrchoviny, která tvoří podřazenou jednotku Českomoravské vrchoviny.

¹⁵ Stavba dvora byla dokončena v roce 1751. Dvůr nejdříve sloužil jako „kasárna pro šestičlennou posádku a přepřehací stanice s 8 koňmi pro státní poštu mezi Vídní a Prahou.“ Později fungoval jako hostinec a nakonec jako Československý státní statek.

ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 183.

¹⁶ Tamtéž, s. 10, 152.

¹⁷ RŮŽKOVÁ, J. – ŠKRÁBAL, J. a kol. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, I. díl. Praha, 2006, s. 566-567.

¹⁸ Na rozdíl od sousední Staré Říše, ve které podle zmínky z roku 1879 žila židovská menšina.

FILIPOVSKÝ, K. *Zeměpisný nástin hejtmanství dačického*. Třebíč, 1879, s. 74.

¹⁹ **Klášter v Nové Říši** byl založen podle tradice v roce 1211 Markvartem z Hrádku a jeho ženou Vojslavou. Konvent nejdříve obývaly premonstrátky, které údajně pocházely z Dolních Kounic.

3. Období od první písemné zmínky do roku 1913

„Ty stará vesničko na klidné pláni
když uvidím tě, poutník zemdlený,
tys vždy tak zleštěna mi k uvítání
jak v matky vráskách úsměv utkvělý.“²⁰

(Vítězslav Hálek)

3.1. Vznik obce

K osídlení horního Podyjí došlo částečně již během 10. století slovanskými obyvateli. Mnohem výrazněji postupovala druhá kolonizační vlna, při které se Slované pohybovali proti proudu řeky Dyje, jejích přítoků²¹ a podél cest²². Na třetí kolonizační vlně se podílelo německé obyvatelstvo, které osidlovalo zdejší kraj od 12. století. Pro oblast kolem Markvartic byla nejdůležitější druhá kolonizační vlna, během které se na skále v ohbí říčky Vápovky, na území dnešní obce Červený Hrádek, usadil blíže neznámý šlechtický rod.²³ Podle tradice²⁴ z tohoto rodu pocházel Markvart I. z Hrádku a jeho žena Vojslava z Hrádku, kteří údajně roku 1211 založili klášter v Nové Říši. Na první pohled je zcela zřejmé, že Markvartice nesou název právě po Markvartovi z Hrádku.

První písemná zmínka pochází ze 14. října 1257, kdy na svátek sv. Kalixta vznikla listina, která přinesla řešení sporu o malý a velký desátek mezi obcemi spadajícími pod farní správu ve Staré Říši a rodem Markvartů z Hrádku. V listině

Rozkvět řeholního života zastavily husitské války, během nichž byl klášter dvakrát vyloupen a nakonec úplně zničen Prokopem Holým. Ženské komunita v Nové Říši zanikla v roce 1596, kdy klášter opustila poslední řeholnice Anna Černická z Kácova. O dva roky později složili dva řeholníci ze Zábrdovic sliby pro Novou Říši, a tím byla zahájena transformace na mužský klášter, která byla dovršena roku 1641, kdy do kláštera přišlo sedm zábrdovických řeholníků. Roku 1733 byl klášter povýšen na opatství. Nebývalý rozkvět nastal v 18. století za opata Josefa Bernarda Pelikána, za kterého opatský kostel nabyl dnešní podoby. V letech 1800 - 1808 fungovalo v klášteře gymnázium, jehož provoz byl kvůli vysokým nákladům přerušen. V roce 1813 vypukl požár, který zasáhl celou klášterní budovu i střechu kostela. Během 19. století probíhala postupná obnova poničených částí kláštera.

NOVOTNÝ, K. *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*. Praha, 2006, s. 17-19.

²⁰ HÁLEK, V. *Pohádky z naší vesnice*. Praha, 1956, s. 7.

²¹ Právě přítoky Dyje: Bolíkovský, Volfířovský a Vyderský potok. Levý přítok Dyje: potok Vápovka.

BISTRICKÝ, Jan. *Nejstarší osídlení horního Podyjí*. AUPO Historica 31, 2003, s. 30.

²² Východo-západní cesta začínala u Brna a Znojma, pokračovala do Dačic, odtud vedla do jižních Čech a dál do Bavorska. Tzv. Humpolecká cesta navazovala ve Slavonicích na cestu vedoucí z Rakouska a směřovala přes Dačice, Telč a Jihlavu do Prahy.

Tamtéž, s. 30.

²³ Tamtéž, s. 31.

²⁴ Viz blíže: RICHTER, Václav. *K založení premonstrátského kláštera v Nové Říši*. Jihlava: Muzeum Vysočiny, 1964.

se nachází seznam obcí, včetně Markvartic, které mají odvádět malý a velký desátek faře ve Staré Říši. Dokument vydaný opatem premonstrátského kláštera v Zábrdovicích²⁵ Theodorikem byl adresován Ludmile z Hrádku a jejímu synovi Markvartovi III. z Hrádku.²⁶

Třetí kolonizační vlna souvisela s tzv. velkou a malou kolonizací Němců, kteří na přání českého panovníka obsazovali pohraničí, které tehdy bylo málo osídlené. Němci se zřejmě usadili i v Markvarticích, ze kterých chodili dolovat zlato²⁷ do okolí dnešní obce Hory. Zlato se tehdy dolovalo např. u Pilařova rybníku, v Boroví, Kuklcípu, kolem Hrachové hory a Hradiště.²⁸ Existenci Němců na území obce dokládá její tehdejší název „Německé Markvartice“²⁹ a dodnes zachovaná německá pomístní jména.³⁰ Většina těchto názvů pochází ze středověké němčiny, která dokazuje nahrazení původního slovanského obyvatelstva německým.³¹

3.2. Historický vývoj Markvartic do roku 1913

Spolu s historií se proměňoval i název obce: 1257 Marquardiz, 1350 ville nostre Marcharticz, 1368 mit Marchwarticz, 1417 Marquarticze, 1466 z Marquarticz, 1678 a 1718 Marquarticz, 1720 Markwartitz, 1751 Marquartitz, 1846 Marquartitz, Marwatitz, Marquartice, 1872 Markartitz, Marvartice, 1881 Markvartice, 1924 Markvartice,³² 1939 Markwardsdorf³³.

²⁵ Klášter v Nové Říši je dceřinou komunitou kláštera v Zábrdovicích.

²⁶ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 14-15.

²⁷ Na území mezi Želetavou, Svojkovicemi, Hladovem, Opatovem, Předínem a Lesnou se od poloviny 13. století těžilo zlato. Centrum dolování tvořily, dnes už zaniklé, osady Malý a Velký Štítek. Do dnešní doby se na tomto území zachovaly některé pozůstatky dolování (obvaly, pinkové tahy, zavalená a zatopená ústí štol). Předpokládá se, že se rýžováním tehdy získalo asi 150-200 kg zlata.

HOUZAR, S. – ŠKRDLA, P. – VOKÁČ, M. Mineralogie zlata z aluviálních sedimentů malých vodních toků mezi Želetavou a Opatovem na západní Moravě. *Acta rerum naturalium*. 2007, roč. 3, s. 1, 9. ISSN 1803-1587.

²⁸ JAROŠ, Z. Neznámé známé Jihlavsko - zastavení 37.: Markvartice. *Jihlavské listy: noviny kraje Vysočina*. 2005, č. 26. ISSN 1212-740X.

²⁹ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

³⁰ Např. Pilejt, Kuklcíp, Pihle, Šejby, Vejdle.

³¹ JAROŠ, Z. Neznámé známé Jihlavsko - zastavení 37.: Markvartice. *Jihlavské listy: noviny kraje Vysočina*. 2005, č. 26. ISSN 1212-740X.

³² HOSÁK, L. – ŠRÁMEK, R. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II*. Praha, 1970-1980, s. 39.

²⁷ BARTOŠ, J. a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960: Sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice*. Ostrava, 1990, s. 278.

Konkrétní podobu Markvartic v období středověku a novověku lze zrekonstruovat pouze na základě urbářů a starších vlastivědných prací. Z tohoto období neexistují dobové obecní záznamy, protože obecní kronika se začala psát až v roce 1914.

Po Markvartech z Hrádků se stal novým majitelem Markvartic Oldřich ze Želetavy z rodu pánů z Bílkova³⁴, avšak neexistuje žádná historická zmínka, která by ujasnila důvod a dobu, kdy se páni z Hrádku obce vzdali. Dne 9. května 1350 přenechal Oldřich ze Želetavy sourozencům Bedřichovi a Martinovi jako svobodné léno markvareckou rychtu i s loukou Pilejtem.³⁵ Již roku 1368 prodal Oldřich ze Želetavy celý želetavský statek i s Markvarticemi olomouckému kanovníkovi Benešovi, jeho bratru Janu Glaczovi, Dobešovi a Petrovi z Vajtmile.³⁶

Od konce 14. století se často měnili majitelé Markvartic. V roce 1370 tehdejší majitel želetavského statku markrabě Jan Lucemburský udělil lénem Želetavu, Štítky, Markvartice a Litohoř Janovi z Kosovy Hory a Heršovi z Újezdce. O devět let později převzal Čeněk Krušina z Lichtenburka část Želetavy s mýtem a díl Markvartic od Voka z Kněžic. Roku 1401 Čeněkův podíl přešel k Heřmanovi z Hradce, který ho věnoval své dceři Elišce. Eliška se nejprve vdala za Jana z Kravař a po jeho smrti za Jiříka z Lichtenburka a Bítova. V té době probíhaly spory mezi Lichtenberky a pány z Hradce, které vyústily roku 1415 v připojení Želetavy k telčskému panství.³⁷ V roce 1417 je jako majitel Markvartic zaznamenán Jan z Hradce, který věnoval své ženě Kateřině 750 kop pražských grošů a věnné právo na Želetavě, Litohoři, Jindřichovicích, Petrovicích, Štítkách a Markvarticích. Část markvareckého území prodal v roce 1466 kněz Václav z Dolan a Kněžic spolu s jeho matkou Annou z Holomut, kteří ho vlastnili od roku 1458, Václavovi z Maříže, a proto se Markvartice částečně přiřadily k panství Český Rudolec. V letech 1480 – 1485 se obec připojila díky Františkovi z Líbivé ke statku Velký Pěčín. Následně v roce 1486 Václav z Maříže daroval vesnici telčskému špitálu, v jehož vlastnictví setrvala až do roku 1590.³⁸

³⁴ HODEČEK, D. *Dějiny „Starého hradu“ v Želetavě*. In: Západní Morava, vlastivědný sborník. Brno, 2008, s. 5.

³⁵ TIRAY, J. *Telecký okres : Vlastivěda moravská*. Brno, 1913, s. 15.

³⁶ NEKUDA, V. a kol. *Dačicko, Slavonicko, Telčsko : Vlastivěda moravská*. Brno, 2005, s. 904.

³⁷ HODEČEK, D. *Dějiny „Starého hradu“ v Želetavě*. In: Západní Morava, vlastivědný sborník. Brno, 2008, s. 5.

³⁸ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 17-19.

Markvartice patřily do telčského panství až do jeho odtržení od želetavského panství. Panství si mezi sebou rozdělili bratři Gustav a Leopold Podstatští v roce 1828. Leopold dostal Telč a Gustav získal Želetavu.

Urbář z roku 1580 se zmiňuje o markvareckém rychtáři Matoušovi, který „drží lán a jest na tom lánu rychta svobodná, nedává z té rychty Jeho milosti žádných poplatků, než kůň jest z té rychty povinen J. M. do pole; a když by se zase domů z tažení navrátili, jest mu, rychtáři, povinen, pán, ten kůň zase navrátili.“³⁹ Tehdy se v obci nacházelo 27 usedlostí na 9 celolánech, 11 půllánech, 3 tříčtvrtkách, 2 čtvrtkách a na 2 podsedkách. Místní museli na sv. Havla a na sv. Jiří telčskému zámku odvádět: 14 kop, 26 1/2 grošů, 17 1/4 slepic a 15 grošů z luk a pastvin. Kromě těchto úroků museli markvarečtí hrabat seno na louce „Na Království“ a jako odměnu za tuto práci dostali chléb a pivo.⁴⁰ Urbář z roku 1655 zaznamenal tyto jména usedlých: Doběhal, Mezoun, Štěpánů, Žák, Urbánek, Binka, Bednář, Tkadlec, Vlach, Valoun, Albrecht, Sylvestr, Říha, Šmarda, Sourežný, Šimečků, Berka, Koudelka, Šimánek, Příbyl, Urban, Ježek, Nechvátal, Kolářů, Nestřeba, Pospíchal. Podle lánových rejstříků bylo v obci 28 usedlostí.⁴¹

V roce 1842 téměř celá ves vyhořela. Neshořelo tehdy jenom stavení čp. 22, protože bylo před požárem uchráněno stromem, který stál na dvoře domu čp. 23.⁴² V roce 1843 ve vesnici žilo 338 obyvatel. Ze 129 domácností se 40 živilo zemědělstvím, 10 živnostmi⁴³ a 79 nádeničilo.⁴⁴

Posledním rychtářem se stal Matěj Tesař (čp. 19), na jehož místo v roce 1848 nastoupili purkmistři a starostové. Prvním starostou byl zvolen Urbánek (čp. 43).⁴⁵

Součástí želetavského panství byla obec do roku 1849. Mezi léty 1850 – 1855 spadala obec správně pod Podkrajský úřad v Dačicích a soudně pod Okresní soud v Telči. Jakmile vznikly smíšené okresní úřady (1855 – 1868), byly Markvartice pod správou Okresního úřadu v Telči. Když během roku 1968 došlo

³⁹ TIRAY, J. *Telecký okres : Vlastivěda moravská*. Brno, 1913, s. 15-16.

⁴⁰ BERINGER, J. - JANOUŠEK, J. *Město a panství Telč*. Telč, 1892, s. 47-48.

⁴¹ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 21.

⁴² TIRAY, J. *Telecký okres : Vlastivěda moravská*. Brno, 1913, s. 15-16.

⁴³ 1 bednář, 1 hostinský, 1 zedník, 3 kováři, 1 švec, 1 kolář, 2 tkalci lněného plátna.

⁴⁴ NEKUDA, V. a kol. *Dačicko, Slavonicko, Telečsko : Vlastivěda moravská*. Brno, 2005, s. 905.

⁴⁵ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

k opětovnému rozdělení veřejné a soudní moci, byla obec opět přiřazena správně k Okresnímu hejtmanství v Dačicích a soudně k Okresnímu soudu v Telči.⁴⁶

V roce 1888 došlo k významnému nálezů stříbrných mincí ze 13. století. Obyvatelé domu čp. 4 při kopání základů stodoly objevili hliněnou nádobu, která byla přikryta kamenem. V nádobě bylo uloženo asi 1 600 denárů. Většina mincí putovala do Národního muzea v Praze, pro které je zakoupil profesor Josef Smolík.⁴⁷

Po řadě nedorozumění se staroříšskou školou se markvarečtí radní rozhodli, že nechají postavit školu. Vyučování v nové škole zahájil učitel⁴⁸ Lhota 10. listopadu 1891. V roce 1908 došlo kvůli velkému počtu žáků k rozšíření školy na dvoutřídní. Druhá třída se nacházela v domě poslance Františka Staňka, který ze svých finančních prostředků vybavil třídu i byt pro učitele veškerým nábytkem. Staněk nechal obci třídu k užívání na 10 let za roční nájemné 10 korun, které vždy daroval chudým žákům.⁴⁹ Ve škole se pravidelně utužovalo vlastenectví k Rakousku-Uhersku. Děti každý rok slavily jmeniny a narozeniny císařského páru. Po smrti císařovny Alžběty se účastnily pravidelně zádušních bohoslužeb. Dokonce si připomínaly i vyhlášení Pragmatické sankce.⁵⁰

V roce 1892 se v Markvarticích zřídil chudobinský ústav.⁵¹

Za velkého sucha 31. srpna 1906 vznikl velký požár v hostinci u Tichého a během půl hodiny s požár rozšířil na všechny domy v obci. Ačkoliv požár hasilo sedm hasičských sborů, vyhořelo tehdy 31 domů i se stodolami naplněnými úrodou. Císař František Josef I. poskytl obci finanční podporu ve výši 3 000 K a stejnou částku nabídl i místodržitelství. Na obnově obce se podílel i poslanec František Staněk.⁵²

---

⁴⁶ Po roce 1945 náležely Markvartice pod Okresní národní výbor v Dačicích a Okresní soud v Telči. Po územní reorganizaci v roce 1949 byla obec přiřazena pod správní okres v Třešti, a tudíž i pod nově vzniklý Jihlavský kraj. Když v roce 1960 došlo k dalším územním změnám, byly Markvartice přiřazeny ke správnímu okresu Jihlava a Jihomoravskému kraji, a to až do zrušení okresních úřadů v roce 2002. Nyní jsou Markvartice součástí kraje Vysočina, spadají pod Městský úřad v Telči a pod Okresní soud v Jihlavě.

NEKUDA, V. a kol. *Vlastivěda moravská. Dačicko, Slavonicko, Telečsko*. Brno, 2005, s. 905.

⁴⁷ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 118.

⁴⁸ Po dobu existence školy se vystřídali čtyři správci školy: Josef Lhota 1891 – 1914, Ludvík Vojta 1914 – 1924, Arnošt Prais 1924 – 1941, Karel Florian 1941 – 1976.

ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 121.

⁴⁹ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

⁵⁰ SOKA Jihlava, Základní devítiletá škola Markvartice, Školní kronika, neinventarizováno.

⁵¹ Kronika farnosti Stará Říše, II. díl.

⁵² SOKA Jihlava, Základní devítiletá škola Markvartice, Školní kronika, neinventarizováno.

3.2.1. Kulturní život

O kulturním životě obce do roku 1913 neexistují téměř žádné prameny. Je ale pravděpodobné, že Markvarečtí žili v souladu s církevním a hospodářským rokem, během kterého slavili různé duchovní i světské svátky. Každoročně se konaly pěší poutě do okolních i vzdálenějších poutních míst. Dochovaly se zprávy i o pouti do Mariazell, která proběhla v roce 1912.⁵³

Markvarecký rodák a magistrátní rada v Olomouci Tomáš Benda nechal roku 1726 na své náklady postavit v obci kapli⁵⁴ Nanebevzetí Panny Marie. Po požáru v roce 1842 ji nechal zrestaurovat Gustav Podstatský⁵⁵, který kapli rozšířil do dnešní podoby. K původní kapli byl přistavěn prostor pro lavice, chór a šestiboká věž, která byla později přestavěna na čtyřbokou.⁵⁶

Náboženskou situaci v obci zachytila kronika staroříšské farnosti, která se zmiňuje o sedmdesátiletém muži Satrapovi z Markvartic, který nejdříve pracoval jako kupec a potom se živil výrobou krabic. Očekával, že 1. května roku 1890 dojde k masové dělnické demonstraci, protože se domníval, že je nutné, aby současný systém padl a moci se ujali socialisté. Byl natolik přesvědčený o myšlence socialismu, že vyhrožoval, že se v případě neúspěchů socialistického hnutí oběsí. K žádné velké manifestaci 1. května nedošlo, a proto se Satrapa na svátek Seslání Ducha svatého oběsil v Bolíkově za Telčí. Tehdejší staroříšský farář zkonstatoval, že od té doby „v Markvarticích panuje duch odporu a je tam málo pravé pobožnosti, a to vše nákaza od Satrapy pocházející“.⁵⁷

---

⁵³ Tehdy si poutníci na dalekou pouť vzali s sebou pouze žebřinový vůz, do kterého uložili náhradní oblečení a jídlo. Ženy si pro lepší chůzi potíraly vevnitř punčochy lojem. Vzpomínky Marie Nahodilové (*1949).

⁵⁴ Presbytář zakrývá valená klenba a loď pruské klenby mezi pasy. V kněžišti se nachází novobarokní oltář, jehož nástavec tvoří edikula s dvěma korintskými sloupy. Oltářní obraz znázorňuje Pannu Marii Nanebevzatou. Současný oltář byl posvěcen 3. září 1889 brněnským biskupem Františkem Salesiem Bauerem. Na podstavci oltáře je napsán letopočet 1728 a 1801 a písmeno „M“. Tento údaj zachycuje období, kdy místo oltáře byla ve výklenku v presbytáři postavena socha Panny Marie. O prvním oltáři z let 1801 – 1889 nejsou dochované žádné zprávy. V roce 1890 byl do věže zavěšen zvon o hmotnosti 76 kg, který se obcí rozezvučel naposled 25. května 1917, kdy byl kvůli válečným účelům sňat.

ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 102-105.

⁵⁵ O Gustavu Podstatském, tehdejším držiteli Želetavy, si místní vyprávěli, že se narodil v Markvarticích v bývalé rychtě „U Studentů“ (čp. 9).

Kronika obce Markvartice, III. díl, s. 165.

⁵⁶ Tamtéž, s. 165

⁵⁷ Kronika farnosti Stará Říše, II. díl.

Dne 18. února roku 1900 vznikl Sbor dobrovolných hasičů. Zmínka zachycující vznik spolku se nedochovala, pouze zápisy z knihy Protokolů valných hromad, kde je také zachycena situace z ustavující schůze: „*Nejprve vylíčil místní učitel účel Sboru dobrovolných hasičů, povzbudil několika slovy ku činnosti a bratrství ve sboru a napomenul členy by jednal každý nezištně, ku prospěchu svému bližnímu, dle hesla ,Bohu služ, bližnímu pomáhej.*“⁵⁸

---

⁵⁸ 100 let Sboru dobrovolných hasičů v Markvarticích. Markvartice, 2000, s. 5.

4. První světová válka

*„Hlásím, pane hejtmane,
a já to musím říci:
tož, člověk rád jde, člověk musí jít,
když pán chce, smrti vstříc -
však koní šetřte, prosím tisíckrát,
to dobytče se strašně umí ptát,
proč nesmí žít víc...“⁵⁹
(Fráňa Šrámek)*

4.1. Průběh války

Na Jihlavsku v předvečer světové války rostlo neustálé napětí mezi německými nacionalisty a českou menšinou, která se postupně rozrůstala a zakládala výhradně české spolky.⁶⁰ Němečtí obyvatelé držící v rukách jihlavskou radnici a všechny ostatní městské organizace se snažili všemožně bránit rostoucímu českému duchu. Svůj odpor pravidelně šířili skrze čtvery německé noviny, které v Jihlavě vycházely, a snažili se potírat ideu socialismu, která značně zesílila po založení sociálně demokratické strany. Největší nacionální rozbroje působila německá buržoazie, protože německá dělnická vrstva s českým dělnictvem spíše soucítila, jelikož obě skupiny viděly stejné problémy, a proto docházelo ke kooperaci mezi oběma skupinami, jako např. 2. února 1914, kdy se konala schůze zaměřená proti nezaměstnanosti a drahotě.⁶¹

Stejně jako většina Čechů byli i občané Markvartic překvapeni nenadálým rozpoutáním války. S prvními zprávami o vypuknutí válečného konfliktu přišli místní občané, když se vraceli z poutě v Opatově. Po cestě viděli, že někteří muži z okolních vesnic byli již povoláni k vojenským plukům. Tyto informace se potvrdily 29. července, kdy v rámci částečné mobilizace narukovali čtyři markvarečtí muži. O první srpnové noci dorazili do Markvartic zástupci dačického hejtmanství, kteří nejdříve probudili starostu a potom bubnováním celou obec, aby následně vyhlásili všeobecnou mobilizaci. Podle slov kronikáře vypukl okamžitě velký rozruch a nepokoj: *„Rozlehl se pláč a nářek – přešel spánek – scházeli se občané u starosty a opět odcházeli - - - nikde nebylo stání - - - každý v rozechvění, v rozhovoru a nastávajících těžkých dobách, v starosti o své*

⁵⁹ ŠRÁMEK, F. *Modrý a rudý, Stříbrný vítr, Léto, Splav*. Praha, 2000, s. 35.

⁶⁰ Sokol, Besední dům aj.

⁶¹ ŠIMKA, A. *První světová válka a Jihlavsko*. Jihlava, 1964, s. 3-4.

*drahé přecházel z místa na místo - - - nastalo ráno 2. srpna.*⁶² V 6 hodin ráno pak všichni povolání⁶³ opustili Markvartice a vydali se na válečnou frontu.

Markvarečtí se museli za války, stejně jako další obce, podřizovat speciálním vládním nařízením, která vedla k materiální podpoře vojáků na frontě a která naopak způsobovala materiální omezování obyvatelstva. Žáci školy museli sbírat ostružinové listí jako náhražku čaje, žákyně pletly pro vojáky ponožky, kukly a šály, ostatní obyvatelé jim poslali vozy naplněné zimním oblečením, kožichy, příkrývkami apod.⁶⁴ Ministerstvo dále stanovilo maximální množství pšenice na výrobu chleba, které se postupem času ještě snižovalo. Místní museli odvádět určité množství obilí pro válečné účely. Největší problém činil nedostatek pracovních sil při práci na poli, protože odchodem vojáků přicházely rodiny o nejdůležitější pracovní sílu a zároveň se tím snižovala i sociální úroveň rodin, protože vyživovací příspěvky nedokázaly pokrýt všechny výdaje. Ve Vídni byl zřízen zaopatřovací úřad a dále vznikaly nejrůznější sociální komitety. Největší sociální organizací byla Rakouská společnost červeného kříže. I v Jihlavě se 19. srpna sešli představitelé českých spolků, kteří zřídili Český pomocný výbor, který měl pomáhat raněným vojákům a chudým rodinám. Už v srpnu se konala sbírka na rodiny, ze kterých odešli muži do války, a po ní se pravidelně opakovaly sbírky určené válečným sirotkům, raněným, zajatcům v Rusku apod.⁶⁵

Markvarečtí se jen v omezené míře dozvídali o průběhu války. Válečné zprávy vycházely pod kontrolou oficiálních tiskových úřadů ve Vídni. Záměrně noviny neuváděly statistiky popisující neúspěchy rakousko-uherské armády a počet padlých vojáků. Válečná propaganda naopak velmi zdůrazňovala a zveličovala sebemenší úspěch vojsk Trojspolku. Alespoň určitý přehled o situaci na frontě poskytovaly občasné zprávy v novinách, ve kterých se objevovala poděkování za účast na pohřbech padlých vojáků nebo informace o zádušních

---

⁶² Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 4.

⁶³ Převážná část mužů z Jihlavska narukovala do jihlavského 81. pěšího pluku svobodného pána von Waldstätten. Pluk se na začátku války skládal ze čtyř polních praporů a jednoho náhradního praporu. Polní prapory I.-III. a náhradní prapor se nacházely v Jihlavě, IV. polní prapor sídlil v bosenském městě Bileci. 81. pěší pluk se stal součástí znojenské 7. pěší brigády 4. pěší divize se sídlem v Brně, jež spadala pod II. armádní sbor 4. armády generála pěchoty M. Auffenberga. IV. polní prapor se zařadil do svazku 6. horské brigády podřízené mostarské 18. pěší divizi XVI. sboru 6. armády polního zbrojmistra O. Potiorka. Během války se zařazení 81. pěšího pluku ještě několikrát změnilo.

JAROŠ, Z. 90. výročí republiky 1918-2008. Jihlava, 2008, s. 4.

⁶⁴ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 5,7, 19.

⁶⁵ ŠIMKA, A. První světová válka a Jihlavsko. Jihlava, 1964, s. 9-10.

mších.⁶⁶ Objektivní informace o válce přinesl markvarecký učitel a kronikář Ludvík Vojta, který narukoval v roce 1915 a za necelé dva měsíce se vrátil zpět do vlasti. Vojta přináší určitý obraz negativních dopadů války na obyčejné lidi, kteří se musí proti své vůli zapojit do válečné mašinerie. Svě válečné zážitky popsal v kronice, ve které líčí, jak se nerad loučil s občany a především se svou manželkou, která byla tehdy v devátém měsíci těhotenství. Učitel Vojta nejdříve odjel do Brna k zeměbraneckému pluku č. 14, kde mu lékaři diagnostikovali krátkozrakost, kvůli které v mládí neabsolvoval vojenskou službu. V Brně měl jít ještě na detailnější vyšetření, při kterém by se stanovil stupeň vady zraku, ale nedostala se na něj řada, a proto musel projít vojenským výcvikem, při kterém bylo nařízeno, že musí s ostatními vojáky odjet do Hallu v Tyrolsku. Vojta se o náhlém přesunu zmiňuje: „*Projel jsem Tyrolskem, tak často opěvovaným, však neměly krásy ony pro mne žádné ceny, neboť jel jsem s chmurnými myšlenkami z Brna, obdržel jsem z domu telegram, že narodil se mi synek mrtvý...jak asi daří se ženušce...? A domů jsem nemohl.*“⁶⁷ V Hallu mu při prohlídce stanovili vysokou krátkozrakost, a proto se už 18. března vrátil do Markvartic.

V roce 1915 přišla zpráva z válečné fronty o úmrtí dvou markvareckých občanů⁶⁸. Kromě nich padlo ve válce ještě dalších devět mužů a tři zůstali nezvěstní.⁶⁹ Mnoho vojáků si z války přineslo doživotní zdravotní obtíže. Například Jan Rojík, který bojoval na italské frontě, byl zasažen kulkou do ruky a tato rána ho už nikdy nepřestala bolet.⁷⁰

Během roku 1915 ministerstvo omezilo porážení skotu a celkovou spotřebu masa, zabavilo veškerou chlebovinu a zásoby obilí, zavedlo chlebové a moučné lístky, které měly zajistit kontrolu nad spotřebou obilí. Zásobovací problémy se snažila vláda vyřešit vydáním válečné kuchařky, která měla informovat obyvatelstvo o přípravě pokrmů z co nejmenšího množství potravin a zároveň navrhla recepty na vaření z polních rostlin. Problém však tkvěl ve špatné

---

⁶⁶ JAROŠ, Z. 90. výročí republiky 1918-2008. Jihlava, 2008, s. 3.

⁶⁷ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 10.

⁶⁸ Tesař František (čp. 14) zemřel po těžkém zranění u Zawierze v Polsku a Eliáš Josef (čp. 27) podlehl vážné nemoci.

Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 24.

⁶⁹ Srov. data na pomníku padlým v 1. světové válce.

⁷⁰ Vzpomínky Marie Nahodilové (*1949).

organizaci zásobování a vysokých cenách potravin, které se za pouhý rok zvýšily až sedmkrát.⁷¹

Habsburské císařství se po celou dobu války snažilo o upevnění vlastenectví, a proto se např. konala bohoslužba ve Staré Říši na oslavu vítězství rakouských vojsk u Lvova. Učitel musel podporovat u dětí prorakouské smýšlení. Bylo zakazováno jakékoli nošení barevných trikolor připomínajících barvy nepřátelských států nebo smutečních odznaků při odvozech vojáků.⁷²

Rok 1916 přinesl nejen nařízení o dalším odvodu mužů, ale i zprávu o vyznamenání místního občana Františka Blechy (čp. 12), který se stal držitelem stříbrné medaile za udatnost I. třídy. Téhož roku povolala opět rakousko-uherská armáda do zbraně místního učitele, který nakonec narukoval až v květnu příštího roku do Hallu, kde pracoval jako písař, protože byl opět prohlášen za nezpůsobilého k boji.⁷³

Na přelomu února a března v roce 1917 chodila v obci desetičlenná rekvizice, která kontrolovala, zda zásoby jednotlivých domácností nepřekračují státem stanovené množství. Rekvizice byly zřizovány kvůli neochotě plnit dodávky, protože výkupní ceny jednotlivých surovin byly příliš nízké, a proto měla rekviziční kontrola donutit obyvatelstvo k plnění dodávek. Komise v každém domě vypočítala množství, které rodina potřebuje pro chod domácnosti, pro dobytek a na setbu. Poté zvažila všechny zásoby nacházející se na půdě. Pokud se neshodovaly výpočty komise se zásobami rodiny, vojáci prohledali dům. Všechny kontroly se obešly bez komplikací a nikde nebyla zjištěna větší závada. V květnu téhož roku byl kvůli válečným účelům z kaple odebrán 76 kg zvon, který ve věži visel od roku 1889. Zvon byl sice nahrazen 23 kg zvonem, ale již v srpnu se musel opět odstranit z vížky kaple. Léto roku 1917 bylo velice suché, a proto se jen velmi málo urodilo. Lidé z měst často jezdili na venkov, aby směnili např. cigarety, petrolej, cukrín apod. za pytel brambor.⁷⁴

V předposledním roce války stále více upadal rakouský průmysl, snížila se produkce železa, stagnoval textilní a kožedělný průmysl, válečné dodávky se hradily z poloviny, protože nedostatek dělnické vrstvy se stále zvyšoval a s ním i

---

⁷¹ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 9-25.

⁷² Tamtéž, s. 14-15.

⁷³ Tamtéž, s. 27, 38.

⁷⁴ Tamtéž, s. 41- 44.

nezájem českých dělníků podílet se na umělém prodlužování války. Rakousku se nedařilo utvrdit české obyvatelstvo v prorakouském smýšlení, i když stále fungovala tvrdá cenzura, která se řídila přísnými směrnicemi. Zároveň politické smýšlení dělníků v továrnách rostlo, postupně se obnovovala činnost sociální demokracie, na některých místech jihlavského okresu se demonstrovalo proti nedostatku potravin. Silná dělnická vrstva se inspirovala ruskou revolucí, ačkoliv se Rakousko snažilo bojovat proti panslavismu a celkovému příklonu k Rusku.⁷⁵

Postupně se zvyšovaly požadavky na schválení vzniku samostatného Československa. Rostla činnost ČSDSD. V českých zemích se rozšířily demonstrace, generální stávky, při kterých dělníci požadovali zlepšení zásobovacích a sociálních podmínek. Na Jihlavsku proběhla generální stávka 24. ledna 1918 a o dva dny později proběhla v Jihlavě pracovní konference důvěrníků politických organizací z Jihlavska, Žďárska, Třebíčska a Třeštska.⁷⁶

V posledním roce války bylo všem jasné, že světový válečný konflikt se blíží ke svému konci. Tisk hojně psal o nově vznikajícím československém státě, o vládě v Paříži a o anarchii našich vojáků. Četníci prohledávali okolní lesy, protože se v nich často ukryvali dezertéři. Markvarečtí vojáci, kteří byli v Rusku zajati, se po míru Brest Litevském vrátili domů a přinesli s sebou zprávy o těch, kteří v Rusku ještě zůstali.⁷⁷ Všechny události směřovaly k 28. říjnu 1918, kdy bylo vyhlášeno Československo.

S prvními zprávami o vzniku ČSR přišly nejdříve děti, které se vrátily ze školy ze Želetavy, a potom místní, kteří se o tom doslechli v Telči. Oficiálně se Markvarečtí o vzniku Československa dozvěděli, když se Josef Rojík vrátil z vojenské nemocnice a přinesl s sebou Večerník Práva Lidu, ve kterém se o vyhlášení Československé republiky psalo.⁷⁸ Oslava konce války a vzniku samostatné republiky připadla na 1. listopadu, kdy se ve farním kostele ve Staré Říši sešlo celé okolí. Po slavnostní bohoslužbě všichni zazpívali národní hymnu "Kde domov můj?". Atmosféru v kostele popsal Ludvík Vojta: „*Pěl celý kostel nadšeně; viděl jsem slzy v očích mužů – chvěl se hlas – tak neslyšely stěny chrámové dávno – s nadšením zpívati....!*“⁷⁹

⁷⁵ ŠIMKA, A. *První světová válka a Jihlavsko*. Jihlava, 1964, s. 20-21.

⁷⁶ Tamtéž, s. 28.

⁷⁷ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 49.

⁷⁸ SOkA Jihlava, Základní devítiletá škola, Školní kronika, neinventarizováno.

⁷⁹ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 50-51.

Nový rok 1919 zahájily Markvartice oslavou příjezdu Masaryka do ČSR. Tehdy se celá obec sešla v hostinci u Tichého před ozdobeným obrazem prezidenta. Slavnostní řeč pronesl správce školy, který hovořil o dřívějším životě pod nadvládou Rakouska-Uherska, o budování republiky, o působení a významu legií, o T. G. Masarykovi a o americkém prezidentovi Willsonovi. Po úvodním zamyšlení všichni zazpívali píseň „Dlouho buď zdrav“, po níž místní student František Daňhel podrobněji představil život prvního československého prezidenta. Po písni „Hej, Slované“ následovalo dětské pásmo básní, na které navázal opět správce školy se vzpomínkou na občany, kteří se svobody nedožili. Setkání ukončil František Nedvěd přednesením básně „České legie“, po kterém se ještě hostincem rozezněla hymna „Kde domov můj?“ a „Nad Tatrou se blýská“. Všichni pak na počest Masaryka provolali „Sláva!“. Jako památku na slavnostní den obdrželi občané prezidentův životopis, odznak a trikoloru.⁸⁰

4.1.1. Svědectví Matěje Svobody

Matěj Svoboda narukoval v roce 1915 a přidal se k 14. regimentu, se kterým v Hallu absolvoval vojenský výcvik. Z Hallu odjel s regimentem do Volodymyru – Volynského. Po čtyřech týdnech odešel na frontu, kde byl přeložen k I. vídeňskému regimentu, se kterým odjel na Bukovinu k Černovicím. Tam začal pracovat na zákopech, které se nacházely asi 800 metrů od Rusů. Rusové 4. června začali útočit „*tak, že se vzduch třásl, zem duněla a ze shora aeroplány střílely. Naše zákopy na 20 m ze široka byly drátem ostnatým opevněny a tu jsme si mysleli, že ani ďábel nás odtud nevyžene, však zmýlili jsme se. Za 0,5 hodiny nám Rusi všechny dráty rozbili šrapnely a granáty, tím si prodělali k nám cestu a už nás hnali jak zajíce před sebou o hladu a žízni 3 dny.*“⁸¹ Až po třech dnech se zastavili před Luckem, kde se Svoboda spolu s dalšími šestnácti muži dostal do ruského zajetí. Svoboda zmiňuje, že během třech dní zajala ruská vojska 70 000 vojáků, které následně nahnala do velké ohrady, kde byli rozděleni podle národností. Čechy a Slováky poslali na práci. Svoboda dostal místo ve dvoře v Buzově, vzdáleném 30 verst od Kyjeva, jehož majitelem byl pan Makovskij. Spolu se Svobodou na dvoře pracovalo dalších 19 zajatců. Matěj Svoboda dostal

⁸⁰ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 53-54.

⁸¹ Tamtéž, s. 73-74.

na starost pasení krav. Všechny zajatce neustále kontrolovali strážníci, kteří v případě lenosti vypláceli dvacet pět ran. Po roce se přesunul na kolařinu, která přinesla velké zlepšení, protože Svoboda byl vyučený bednář. V roce 1917 přijeli bolševici rabovat dvůr. „*A tu jsme nebyli ani chvíli jisti životem! Pomyslíl jsem si, že raději chci doma zemřít, jen když bych aspoň ještě jednou uviděl svoje drahé doma! A tak jsme si umínili, že utečeme, jak ale se vydat v zimě a k tomu po neznámé cestě – po hlavní silnici se nemohlo – tudy jeli Rusi z fronty! Strach nestrach – s kuráží vyšli jsme 4. února 1918 k Žitomíru.*“⁸² Vlákem se dostali do Radziwillu a poté šli pěšky do města Brody. Čtyři týdny zůstali v Přemyšlu, ze kterého se snadno dostali do Vídně. Po dovolené, kterou strávil v Markvarticích, odjel do Itálie, kde zůstal až do vzniku Československa.

4.2. Legionáři z Markvartic

O osudech markvareckých legionářů neexistuje mnoho zpráv. Jako jediný zdroj informací slouží svědectví Antonína Nedvěda (čp. 13), který se k legiím přidal až v říjnu 1918. Je důležité poznamenat, že v ruských legiích sloužil pod přímým vedením plukovníka Josefa Jiřího Švece⁸³, který pocházel z nedalekého Čenkova a který je spojován s pevnou vírou v český národ, která nakonec vyvrcholila dobrovolným ukončením života. Antonín Nedvěd se přidal k početné skupině legionářů, která po Čeljabinském incidentu obsadila transsibiřskou magistrálu, a tím znemožnila přesun zajatců vojsk Trojspolku na západ. Ostatní markvarečtí legionáři bojovali také na ruské frontě. V ruských legiích bojovalo celkem šest rodáků z Markvartic.

---

⁸² Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 75.

⁸³ **Josef Jiří Švec** se narodil 19. července 1883 v Čenkově u Třeště. Po maturitě na pelhřimovském gymnáziu nastoupil na učitelský ústav v Soběslavi, kde roku 1903 úspěšně složil závěrečné zkoušky. Následně přijal místo učitele na obecné škole v Třebíči, kde se přidal k sokolskému hnutí. V roce 1911 odjel do Ruska, kde působil jako učitel tělocviku na ekonomickém lyceu. Po rozpoutání 1. světové války nastoupil jako dobrovolník k České družině v Kyjevě. Po funkci velitele první čety se stal velitelem osmé roty 1. střeleckého pluku. V roce 1917 se zúčastnil bitvy u Zborova, po níž za projevené hrdinství získal hodnost poručíka a zároveň byl jmenován velitelem III. praporu 1. pluku. V roce 1918 mu po intenzivní bolševické agitaci vypověděli podřízení vojáci poslušnost a odmítli splnit jeho rozkaz. Plukovník Švec, věrný Čech a sokol, nemohl tuto situaci unést, a proto se v noci na 25. října 1918 zastřelil. JAROŠ, Z. 90. *výročí Republiky 1918-2008*. Jihlava, 2008, s. 12-13.

K markvareckým legionářům se řadí i František Hos, ale některé prameny shodně uvádí, že nepocházel z Markvartice, ale ze sousedních Hor.⁸⁴

Tabulka č. 2: Seznam markvareckých legionářů⁸⁵

Legionář	Datum narození	Hodnost	Jednotka	Datum vstupu do legií
Binka František	25. 8. 1887	Kapitán	2. střel. pl., 1. r.	1914
Blecha Josef	18. 2. 1892	Střelec	-	1918
Hos František	13. 9. 1877	-	2. střel. pl.	-
Nedvěd Antonín	27. 5. 1888	Střelec	11. střel. pl., 8. r.	1. 10. 1918
Nedvěd Jan	20. 4. 1894	Střelec		25. 9. 1918
Novotný Stanislav	14. 1. 1894	Střelec	3. střel. pl., 12. r.	1916

4.2.1. Svědectví legionáře Antonína Nedvěda

Ruská armáda zajala Antonína Nedvěda spolu s celým batalionem 7. září 1914 v ruském Polsku. Onemocněl úplavicí a po vyléčení byl odvezen do Semipalatinska, odkud po pěti měsících odjel do Murmansk u Bílého moře, kde se podílel na stavbě místní dráhy. V Murmansk postihla mnoho vojáků nemoc „cinka“, jejíž příznaky se projevovaly zčernáním nohou, a jako lék se podávala borová chvoj. Po roční práci na stavbě železnice se musel přestěhovat do Lermontova dvora v Alexandrovce, kde v místním dvoře pomáhal až do února 1918 při polních pracích.⁸⁶ Když dvůr přepadli bolševici, zastřelili šlechtice, který na dvoře pobýval, rozebrali si dobytek, vnitřní vybavení a co se jim nehodilo, vyházeli z oken.⁸⁷ Správce dvora ho poté odvezl do dvora do Bugulmy, kde se v místní škole staral o sto úlů až do doby, než se přidal k československým legiím v Samaře, kde byl jeho přímým velitelem plukovník Josef Jiří Švec. S legionáři prchal před bolševiky směrem do Mandžurie, kam se dostal v polovině dubna

⁸⁴ Na seznamu sibiřské armády zapsán jako Hor.

PISKOVÁ, R. a kol. *Českoslovenští legionáři 1914-1920*. Jihlava, 2001, s. 123

ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 56.

⁸⁵ PISKOVÁ, R. a kol. *Českoslovenští legionáři 1914-1920*. Jihlava, 2001, s. 123.

⁸⁶ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 58.

⁸⁷ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

1920, odkud se vlakem ubíral do Vladivostoku. Aby legionáři unikli bolševickému vojsku, vyhazovali za sebou mosty do povětří. Ve Vladivostoku se nalodili na britskou loď „Teutzer“ a pluli po Čínském moři, na kterém je tajfun zanesl asi 30 km stranou. Po 14 dnech v Singapuru pokračovali po Indickém oceánu až na ostrov Cejlon, kde strávili dva dny, během nichž oslavili památku upálení mistra Jana Husa. Z Cejlonu dopluli do Adenského zálivu na pobřeží Arábie, kde museli přerušit cestu kvůli bouři. Dále pokračovali po Rudém moři, na kterém je zasáhla nejen velká horka sálající z arabské pouště, ale i mořská nemoc. Po proplutí Suezského průlivu zakotvili v Port Saidu, kde se přesídlili na anglickou loď „Körber“, kterou Rakousku zabavili Angličané v roce 1914. Poté se konečně dostali na pevninu v Terstu, odkud se již připraveným vlakem dostali přes Alpy do Štýrského Hradce, a tak 1. srpna 1920 po dlouhé době stanuli na hranicích české vlasti.⁸⁸

---

⁸⁸ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 58-59.

5. Markvartice během první republiky

*„...stále jsem se sebe ptal: Jak jest to možno a čím se to stalo, že nikam nepříslušíš,
že nikdo se nemůže dotknout tebe a nikoho se nemůžeš dotknout ty? A najednou:
necítím se, nejsem cizincem! Národ sám přišel a řekl mi:
Mluv a všechno učiníme...“⁸⁹*

(Jakub Deml)

5.1. Život za první republiky

Nově vzniklá republika přinesla s sebou novou vlnu vlasteneckého nadšení. Celý národ se hrdě hlásil ke své vlasti, uctíval prezidenta Masaryka jako svého osvoboditele a slavil data připomínající vznik republiky. Mezi společenské akce v Markvarticích patřila oslava 1. května v roce 1919, při níž byly u kaple zasazeny tři lípy, které měly symbolizovat svobodu. První lípa byla věnována legionářům, druhá T. G. Masarykovi a třetí Františku Staňkovi⁹⁰. První výročí vzniku Československa se oslavovalo v předvečer 28. října zapálením vatry. Učitel Vojta ve své promluvě vzpomínal na občany, kteří se svobody nedočkali a předseda Národní jednoty, Antonín Lojda, věnoval několik slov mladým mužům, kteří ve válce zahynuli. Po zpěvu národních písní a státní hymny přešel průvod do hostince u Tichého, kde místní vyslechli oběžník Čs. strany republikánské k výročí osamostatnění. I v dalších letech se pravidelně scházela celá obec 28. října a připomínala si vznik samostatného Československa. Všechny oslavy měly zpravidla podobný průběh. Obecní kronika dokládá, že místní slavili i

---

⁸⁹ LEHÁR, J. a kol. *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha, 2008, s. 549.

⁹⁰ **František Staněk** (1867-1936) se narodil ve Strmilově. Po maturitě na telčské reálce studoval nejdříve dva roky strojní inženýrství v Praze a následně vídeňskou obchodní akademii. V roce 1901 získal za agrární stranu mandát poslance v moravském zemském sněmu a stal se členem říšské rady. Po smrti manželky roku 1906 se vrátil do Želetavy, kde spolu s novou manželkou hospodařil na svém statku. Od roku 1911 předsedal moravské agrární straně, po jejím sloučení s Českou agrární stranou se stal jejím místopředsedou. Od roku 1916 předsedal Českému svazu ve Vídni, který sdružoval valnou část českých říšských poslanců. Český svaz zpočátku zastával prorakouské stanovisko, které se nakonec proměnilo v požadavek vytvoření samostatného Československa, který Staněk představil ve svém velmi odvážném projevu v říšské radě 2. října 1918. V nově vzniklé republice nejprve zastával funkci ministra veřejných prací, následně ministra pošt a později i ministra zemědělství. V letech 1932-1935 působil jako předseda poslanecké sněmovny.
ČERNÝ, K – GÖBL, L – KRČÁL, P. *Muži Masarykovy republiky a kraj Vysočina*. Jihlava, 2008, s. 39-41.

památku mistra Jana Husa a výročí narození Jana Žižky z Trocnova. Každý rok si obec pravidelně 7. března připomínala výročí narození T. G. Masaryka. Tradice slavení prezidentských narozenin pokračovala i po nástupu Edvarda Beneše do funkce prezidenta.⁹¹

V poválečné době Markvarečtí prožili dvě důležité vlastenecké události, které vypovídají o všeobecné oblibě prvního čs. prezidenta a o úctě ke všem, kteří se podíleli na vzniku republiky a kteří za samostatnost republiky bojovali. První se stalo odhalování pomníku padlým v první světové válce, které se uskutečnilo 11. září 1921. Pomník byl umístěn symbolicky u tří lip „svobody“ a zároveň vedle kaple Nanebevzetí Panny Marie. Druhá významná událost proběhla 13. června 1928. Tehdy obcí projížděl prezident Masaryk. Přípravy na uvítání prezidenta probíhaly několik dní. V obci se postavily dvě brány, z nichž první nesla nápis „Vítáme Vás, tatíčku náš!“ a visel na ní obraz Národní jednoty, na druhé visel nápis „Tatíčku, buď dlouho zdrav!“ . Celá obec byla uklizena, vyzdobena praporky, větvemi chvojí, květinami a listím. Když pak prezident projížděl Markvarticemi, všichni provolávali „Sláva!“, na které T. G. Masaryk odpověděl kynutím ruky.⁹²

V roce 1929 došlo k elektrifikaci celé obce. Nejprve bylo zřízeno veřejné osvětlení a potom byly zavedeny elektrické přípojky do jednotlivých domácností, které podnítily hromadné pořizování elektrických motorů a jiných elektrických zařízení, které urychlovaly a usnadňovaly práci.⁹³

Krach na newyorské burze v roce 1929 se silně dotkl i Markvartic. Situaci ztěžoval dluh 140 000 Kčs za provedenou elektrifikaci. Obec téměř nevydělávala. Na ekonomickou krizi doplácela nejen škola, ale i obecní podnikání. Obci se snížily výtěžky z pronájmu polí, občané nezvládali platit včas poplatky. Lidem se nevyplácelo pěstovat len, ačkoliv vždy patřil mezi nejvýnosnější plodinu. Cena obilovin a dobytka klesla téměř na polovinu. Naopak ceny průmyslových výrobků zlevnily pouze o 10 %. Každý kupoval jen nejpotřebnější věci. Kvůli nízkým výtěžkům zaměstnávali zemědělci co nejméně služebných a nenakupovali nové stroje. Krizi provázela nezaměstnanost, která obec téměř nepostihla. O to více lidí přijíždělo do Markvartic prosit o práci. Denně se v obci objevovalo několik

---

⁹¹ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 55, 64-65, 84-85, 89.

⁹² Tamtéž, s. 77-78, 104-105.

⁹³ Tamtéž, s. 109.

nezaměstnaných a také skupin Romů, které žebrali dům od domu. V obci se začaly množit případy krádeží, které dokládaly všeobecně panující bídu.⁹⁴

V roce 1935 proběhly volby do parlamentu. Miroslav Nedvěd vzpomíná, jak byly tehdy po vesnici vylepené plakáty s volební kampaní. Ve vsi byla tehdy silná Československá strana lidová a Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Politické zaměření obce ilustruje následující tabulka.

Tabulka č. 3: Přehled obecních výsledků voleb v roce 1935⁹⁵

Rok	Počet voličů	ČSL	ČSD	AGR	ŽOS	ČNS
1929	209	47	4	145	9	4
1935	213	59	5	140	5	2

Když 19. července roku 1936 zemřel poslanec František Staněk, oděla se celá obec do černého. Podle shodné výpovědi pamětníků⁹⁶ i zápisů v obecní kronice je zcela zřetelné, že místní si Františka Staňka nesmírně vážili za veškerou pomoc, kterou podpořil rozvoj Markvartic. O vztahu Markvareckých k poslanci Staňkovi svědčí dopis, který obec zaslala pozůstalé rodině.

„(...) Děkujeme ještě jednou celé rodině za mnoho dobrodiní, která náš milovaný p. ministr naší obci, škole a občanstvu i spolkům prokázal. Jeho jméno, duch, dobrota a až do hrobu trvající láska, obětavost a práce jdoucí až do nejvyššího vyčerpání zůstanou navěky v srdcích našich i našich pokolení. Budiž drahému a milovanému našemu tatíčkovi lehká zem a lehké odpočínutí po jeho velkém životním díle.“⁹⁷

O rok později zemřel Tomáš Garrigue Masaryk. Kronikář barvitě vylíčil poslední rozloučení s Masarykem. Popsal, jak celá vesnice seděla u rozhlasových přijímačů a s napětím poslouchala přímý přenos z Lán, kde se konal Masarykův pohřeb.⁹⁸ V této souvislosti je zajímavé pozorovat, jak lidé na vesnicích prezidenta Masaryka v poválečném období glorifikovali. Školní i obecní kronika

⁹⁴ Tamtéž, s. 133.

⁹⁵ Srov. BARTOŠ, J. a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960: Sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice*. Ostrava, 1990, s. 278.

⁹⁶ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926) a Miroslava Nedvěda (*1925).

⁹⁷ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 158.

⁹⁸ Tamtéž, s. 169.

vždy popisovala Masaryka jako „velkého vůdce národa“, který vydobyl pro český národ svobodu.

5.1.1. Kulturní život

Během 1. republiky se v obci rozvíjela celá řada spolků. Kromě Sboru dobrovolných hasičů působila v obci od roku 1919 Národní jednota pro jihozápadní Moravu⁹⁹, které se též říkalo Domovina. K Národní jednotě¹⁰⁰ se přihlásilo 45 markvareckých občanů, především z řad mládeže. Jako hlavní program si stanovila zřízení obecní knihovny a výstavbu pomníku padlým občanům v 1. světové válce.¹⁰¹ Několik občanů odebíralo zábavný a vzdělávací časopis Naše omladina¹⁰², který vydávalo Sdružení venkovské omladiny na Moravě a ve Slezsku. V roce 1918 časopis uveřejnil příspěvek dvou markvareckých dívek, který do jisté míry reflektuje život tehdejší mládeže: „(...) *Litujeme, že my zde u nás nemáme takového sdružení. Odběratelek je zde již několik, avšak schází nám pevná ruka, která by vše řídila. Měly jsme již několikrát příležitost viděti jaré nadšení, slyšeti bujarý zpěv, v němž jsou obsaženy všechny tužby a přání našich vojínů i děvušek a při němž se slzy mimoděk loudí do očí. Oh! Kdo jen trochu má to porozumění pro dobro, nemůže odolat. Budeme se snažiti, abychom také jednou mohly říci, že sdružení venkovské katolické omladiny našlo i v naší vesničce úplné porozumění. Srdečně zdravíme*

---

⁹⁹ Národní jednota pro jihozápadní Moravu vznikla roku 1886 v Telči.

¹⁰⁰ Národní jednoty fungovaly jako nevládní organizace, které se snažily chránit a pomáhat české menšině žijící v pohraničí. Podpora spočívala především v kulturní a hospodářské pomoci. Podporovaly vznik a rozvoj škol, výstavbu knihoven a záložen, udělovaly sociální stipendia studentům, pořádaly odborné přednášky, organizovaly výlety a výstavy, zasadily se o rozvoj regionálního průmyslu, aby se alespoň částečně snížila závislost českých zaměstnanců na německých zaměstnavatelích a aby se zároveň pěstovalo vlastenectví. Obranné jednoty, jak se také Národním jednotám přezdívalo, začaly vznikat v 80. letech 19. století a fungovaly do roku 1939, kdy byly sloučeny do Národní matice. Kromě Národní jednoty pro jihozápadní Moravu působily též: Národní jednota pošumavská, Národní jednota severočeská, Národní jednota pro východní Moravu.

ADÁMEK, K. *Z naší doby Díl IV*. Velké Meziříčí, 1890, s. 172.

¹⁰¹ Kronika obce Markvartice, I. díl, s. 55-56.

¹⁰² Čtrnáctideník Naše omladina začal vycházet v roce 1912. Redakce časopisu sídlila v Nové Říši. Časopis vycházel z iniciativy Sdružení venkovské omladiny na Moravě a ve Slezsku, které sdružovalo katolickou mládež. Funkci sdružení popsal ve svém článku J. Dovrtěl: „*Účelem organisování naší venkovské mládeže je – vychovati tuto a vzdělati ji pro praktický život na zásadách náboženských. Aby výchova tato neminula se svého cíle, nutno stále a stále našim členům zdůrazňovati jejich povinnosti k samým sobě, církvi národu, stavu.*“

DOVRTĚL, J. Omladina a hospodářské besídky. *Naše omladina*. 1914, roč. 3, č. 1, s. 5.

*slavnou redakci, všechny odběratelky a odběratele, zvláště šikovatele Františka Blechu t. č. na italském bojišti. Dvě odběratelky.*¹⁰³

Ve 30. letech začal v obci fungovat fotbalový klub SK Markvartice, jehož činnost dokládá pouze několik dobových fotografií.¹⁰⁴

Mezi místními byly v prvorepublikovém období velmi populární taneční zábavy a divadelní představení. V roce 1922 se konala v Markvarticích výstava ovoce.¹⁰⁵

Náboženskou situaci popisuje zápis ze staroříšské farní kroniky z roku 1929. Tehdejší farář Milo Kalouda píše, že duchovní život se od předválečné doby příliš nezměnil. Pouze po návratu vojáků zpět do vlasti došlo k určitému náboženskému ochlazení. Zvláště legionáři se přestali účastnit farních bohoslužeb. Tato skutečnost vyplynula z celorepublikového postoje ke katolické církvi, která byla jednak považována za symbol habsburské monarchie, jednak k ní zaujal negativní stanovisko T. G. Masaryk. Po určité době se většina legionářů opět vrátila do farního společenství.¹⁰⁶ Statistické údaje z roku 1930 ukazují, že každý občan Markvartic se hlásil k římskokatolické církvi.¹⁰⁷

5.2. Situace v předvečer druhé světové války

Pro obyvatele Československa, kteří se po téměř čtyřech stoletích dočkali života ve svobodném státě, se stala Mnichovská dohoda něčím nepochopitelným a nepřijatelným. Miroslav Nedvěd dodává: „*Ve škole jsme měli učitele, který neměl rád Němce, a proto nás o to víc vychovával k vlastenectví. Tatínek, který se stal za války legionářem, měl rád Masaryka a navíc poznal, co obnáší boj za svobodu, a tak nemohl přijmout následky, které z Mnichova vzešly.*“¹⁰⁸ Na Mnichovskou dohodu odpovědělo Slovensko 6. října vyhlášením autonomie a po něm 11. října i Podkarpatská Rus, a tak 19. listopadu vznikl federativní stát Česko-Slovensko. Začala se datovat krátká etapa tzv. 2. republiky, kterou 15. března 1939 nahradil Protektorát Čechy a Morava. Již od ranních hodin onoho osudného 15. března

¹⁰³ Co je u nás nového?: Z Markvartic. *Naše omladina*. 1918, roč. 7, č. 3.

¹⁰⁴ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 147.

¹⁰⁵ Kronika obce Markvartice, I. díl, str. 82.

¹⁰⁶ Kronika farnosti Stará Říše, II. díl.

¹⁰⁷ Srov. BARTOŠ, J. a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960: Sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice*. Ostrava, 1990, s. 278.

¹⁰⁸ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

začala německá vojska obsazovat nově vzniklé území. Jak probíhal vjezd německých vojsk do protektorátu v okolí Markvartic, přibližuje Miroslav Nedvěd: „Když nás obsazovali, šel jsem zrovna ze školy ze Želetavy. Metlo se a mrzlo. Vojáci byli zmrzlí a technika jim nejela, protože nebyla na takový mráz připravena. Pamatuji si, že nám němečtí vojáci nabízeli, že nás svezou domů.“¹⁰⁹

O důkladné organizaci Hitlerových plánů vypovídá situace na prahu Protektorátu Čechy a Morava, kdy tisk i rozhlas hlásal, že se bude nově jezdit na silnicích vpravo. První den Němci tolerovali, když jel někdo po špatné straně. Druhý den se už porušení nařízení trestalo. Stalo se tehdy, že kočí projížděl s koňmi nedalekou obcí Hladov, kde potkal německé auto, které mu ukazovalo, že jede po špatné straně. Kočí řidiči naznačoval, že mu nerozumí. Následně Němec vylezl z auta a při kočího slovech „Nicht verstehen“ mu dal políček. Třetí den se začaly objevovat na stromech a sloupech papírové cedule s česko-německým nápisem „Jezděte vpravo! Rechts fahren!“. Antonín Brychty dodává: „Když přestaly být cedule po určité době nečitelné, nemusely se ani obnovovat, protože všichni věděli, po které straně se má jezdit“.¹¹⁰

Politické situace v letech 1938 - 1939 se zvláště vyostřovala v jihlavském okrese. V Jihlavě už od středověku žila početná německá enkláva, jejíž vliv začal na konci 19. století slábnout a se vznikem ČSR téměř odezněl. Jakmile se Hitler dostal v roce 1933 k moci, začalo se německy mluvící obyvatelstvo v Jihlavě stále více prosazovat. V roce 1937 dvakrát navštívil město Henlein, aby podpořil místní SdP, jejíž oblíbenost prudce stoupala. O rok později, 18. března 1938, dorazila do okresního města tzv. „Runcimanova mise“.¹¹¹

V předvečer vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava dosahovalo napětí mezi německými a českými obyvateli nejvyššího stupně. Tuto situaci popisuje událost ze Stonařova, kde místní Němci přepadli četnickou stanici a poštovní úřad. Následně proběhla přestřelka Němců s četníky, při níž byl zastřelen vůdce stonařovských Němců Hans Matejka. Jeho pohřeb se stal velkolepou manifestací nacistického ideologie. V den okupace se stala Jihlava centrem německých oslav. Němci hromadně odesílali pohlednice a prázdné korespondenční lístky s nápisem „IGLAU IST FREI!“ Zároveň se celé město chystalo na příjezd Hitlera, který měl

¹⁰⁹ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

¹¹⁰ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

¹¹¹ VYBÍHAL, J. *Jihlava pod hákovým křížem*. Jihlava, 2009, s. 30-31.

do Jihlavy přijet 17. března. Nakonec do Jihlavy nikdy nepřijel, protože se na něj údajně chystal atentát.¹¹²

---

¹¹² Atentát údajně připravoval sekretář KSČ Jan Appelfeld, kterého zatkl gestapo 15. března 1939. Hitlera měla usmrtit nálož, která měla být umístěna ve větrací šachtě pod pódiem, na kterém měl Hitler řečnit. Kromě Appelfelda byl dále v souvislosti s chystaným atentátem zatčen Dr. Pleva, Adolf Riesenfeld a Herman Grünfeld.
VYBÍHAL, J. *Jihlava pod hákovým křížem*. Jihlava, 2009, s. 51-54.

6. Druhá světová válka

*„Přijeli. Nejdříve motocyklisté. Ocelové přilby, vysoké boty, gumové pláště šedozelené barvy.
Za nimi kamióny s pěšáky. Potom tanky. Vojáci s odjištěnými puškami a kulomety.
Motory vybuchují. Hlavně kulometů se obracejí do lidských příbytků.
Co kdyby někdo nechtěl rozumět mírové politice německé kanceláře...“¹¹³*

6.1. Obec za války

Po celé dopoledne 1. září 1939 se nad obcí objevovala německá letadla. Létala ve skupinách po šesti nebo devíti Messerschmittech. Antonín Brychta vzpomíná: *„Stíhačky letěly nízko a my jsme nevěděli, kam mají namířeno. Věděli jsme, že mají náklad bomb, protože létaly těžce.“¹¹⁴*

Obecní kronika se o rozpoutání válečného konfliktu zmiňuje pouze v obecném měřítku. První zmínky se vztahují až k březnu 1940, kdy byli žáci školy nuceni slavit roční výročí vzniku protektorátu a 51. narozeniny Adolfa Hitlera.¹¹⁵ Od tohoto roku byla také zřízena noční hlídka, která kontrolovala, zda mají všechny domy řádné zatemnění. Jakmile někdo svítil, aniž by měl zatažené závěsy, hlídka upozornila rodinu zařukáním na okno.¹¹⁶

Na jaře roku 1941 zatkl gestapo¹¹⁷ Ing. Karla Staňka, syna bývalého poslance Františka Staňka. Byl odvezen do koncentračního tábora v Osvětimi, kde zemřel na následky mučení. Jeho manželka zůstala s dětmi na statku na Kasárnách, jehož správy se ujal želetavský statek. Téhož roku se snažil Hitler upevnit víru ve vítězství Německa ve válce, a proto nechal vyhlásit akci „V“ - Viktoria. Jednalo se o vnucenou akci, která spočívala ve zvýrazňování písmene

¹¹³ GEBHART, J. - KUKLÍK, J. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha, 1996, s. 7.

¹¹⁴ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

¹¹⁵ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 4-5.

¹¹⁶ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

¹¹⁷ Nejbližší gestapo sídlilo v Jihlavě v Palackého ulici (čp. 50) a věznice gestapa se nacházela v dnešní budově Vysoké školy polytechnické v Jihlavě. Jihlavské gestapo bylo pobočkou brněnského. Členy gestapa tvořili převážně jihlavští Němci a nižší pozice obsazovali Češi, kteří sympatizovali s nacistickou ideologií. Většina Čechů pracujících pro gestapo zastávala roli konfidentů – udavačů. Mnoho členů gestapa bylo po válce odsouzeno k trestu smrti, některým se však podařilo nabídnout své služby StB.

HERZÁN, M. *Jihlava ve spárech STB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945-1990*. Jihlava, 2011, s. 6-10.

„V“ na veřejných místech. Škola musela vystavit plakát s písmenem do okna a silničáři natírali „V“ na silnici. Tuto akci občané zcela ignorovali.¹¹⁸

Od roku 1941 probíhaly kontroly domácností, které prověřovaly, zda někdo neuchovává nadměrné zásoby obilí. V Markvarticích kontrolu provedl třikrát zemský úřad a několikrát okresní úřad. Kontrolní komise se skládala z českého úředníka a německého četníka nebo vojáka. Kontroly byly většinou neočekávané. Mnohdy neměli lidé čas všechny přebytečné zásoby ukrýt, ale i přesto všechny kontroly dobře dopadly. Pouze u Františka Balouna (čp. 4) objevili kontroloři 15 q krmného obilí. Kvůli tomuto přestupku byl odsouzen k jednomu měsíci vězení v Telči, pokutě ve výši 8 000 K a zabavení veškerého majetku. Svůj bývalý majetek potom spravoval provizorně dál a po válce se stal opět právoplatným majitelem. Kvůli přísným normám, které stanovovaly množství vypěstovaných a koupených produktů na jednu osobu nebo domácnost, většina rodin ukrývala tajně zásoby, které se většinou ukrývaly do speciálně upravené jámy v zemi. Obilí se často přechovávalo v pytlích ve stodolách, které se v případě kontroly rychle odnesly.¹¹⁹

Od roku 1942 museli všichni státní zaměstnanci absolvovat povinné kurzy němčiny. Markvarečtí učitelé nejdříve navštěvovali kurz ve Staré Říši a potom v Želetavě. Němčina se stala vyučovacím jazykem ve školách. Ve třídách musely být pověšeny obrazy Hitlera a prezidenta Háchy. Ministr školství Emanuel Moravec provedl několik školních reforem, při kterých posílil výuku němčiny, zrušil hodiny dějepisu a občanské výchovy, v zeměpise se učilo pouze o protektorátu. Kromě toho došlo již na začátku okupace k revizi školních pomůcek. Musely se přestat užívat všechny učebnice a mapy, protože nebyly považovány za platné. Ze školních knihoven musely být vyloučeny všechny knihy, které podporovaly protiněmecké smýšlení, národní vlastenectví nebo připomínaly slavnou éru první republiky. Od začátku školního roku 1943/1944 se začalo klasifikovat podle šestiznamkové stupnice.¹²⁰ Všechny závadné knihy musely být odvezeny na Okresní úřad v Telči, kde byly zapečetěny v uzamčené místnosti. V Markvarticích došlo k zabavení pouze jedné knihy, protože dříve než byla revize provedena, schoval řídící učitel Arnošt Prais s Karlem Florianem všechny

---

¹¹⁸ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 13-14.

¹¹⁹ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 28-29.

¹²⁰ SOKA Jihlava, Základní devítiletá škola, Školní kronika, neinventarizováno.

knihy odporující duchu doby a vytvořil nový seznam knih s nově očíslovanými knihami. Díky této tajné akci se zachovalo mnoho hodnotných knih.¹²¹

Když 27. května 1942 proběhl atentát na Reinharda Heydricha, vryla se tehdy každému do paměti následující slova, která výhružně vystupovala z vyhlášky o zavedení výjimečného stavu: „*Kdo osoby, které měly účast na spáchání atentátu, přechovává anebo jim poskytuje pomoc, anebo, máje vědomost o jejich osobě, nebo o jejich pobytu, neučiní žádné oznámení, bude zastřelen se svou rodinou.*“¹²² V Markvarticích se místní dozvěděli o atentátu osobně. Do obce přišel staroříšský vrchní strážmistr z četnické stanice, který obešel celou obec s dotazem, zda někdo nezná majitele nalezených věcí na místě atentátu. Každý v obci schovával vše, co vzbuzovalo sebemenší podezření.¹²³ Je důležité podotknout, že u nedalekého Ořechova seskočila skupina parašutistů OUT DISTANCE, jejímž členem byl Adolf Opálka¹²⁴, který se stal velitelem pražské skupiny parašutistů, která atentát provedla.¹²⁵

Jedním z bodů nacistického programu byla perzekuce Židů, která Markvartice minula, protože se v obci nenacházeli židovští věřící, pouze katoličtí. Obce se ale zcela zřetelně dotkla perzekuce legionářů, kteří od roku 1942 nesměli zastávat veřejné funkce. Antonín Nedvěd (čp. 13), Stanislav Novotný (čp. 37) a Josef Blecha (čp. 64) se museli vzdát členství v obecním zastupitelstvu. Kromě toho nebyl nikdo jmenován tajemníkem, a proto v obecní kanceláři vypomáhal František Tesař (čp. 44). O zásobovací záležitosti se staral Arnold Kašpar z Hor, který do obce jezdil jen ve stanovené dny.¹²⁶

---

¹²¹ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 21-24.

¹²² Výnos říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu. *Lidové noviny*. 1942, roč. 50, č. 268.

¹²³ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 16.

¹²⁴ **Adolf Opálka** (1915-1942) se narodil v Řešicích na Znojemsku. Po maturitě na obchodní akademii v Brně absolvoval vojenskou presenční vojenskou službu, po které nastoupil do školy pro důstojníky v záloze a následně se přihlásil na vojenskou akademii v Hranicích na Moravě. Už jako poručík pěchoty se přidal k 2. horskému pluku v Ružomberku. Se vznikem protektorátu došlo k rozpuštění čs. armády, a proto následně opustil zemi a ve Francii se připojil k Cizinecké legii. Po porážce Francie odjel do Velké Británie, kde prošel výcvikem pro plnění speciálních úkolů. Počátkem roku 1942 se stal velitelem sabotážní skupiny OUT DISTANCE, do níž dále patřil Karel Čurda a Ivan Kolařík. Po tajném vysazení 28. 3. 1942 na území protektorátu se později spojil s výsadkovou skupinou SILVER A, se kterou pak spáchal atentát na Reinharda Heydricha. Zemřel v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Praze, kde se po dlouhém boji s nacisty zastřelil. *Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945*. Praha, 2005, s. 213.

¹²⁵ VÍTKOVÁ, R. *Česko-německé vztahy na Dačicku v 1. polovině 20. století*. Praha, 2011, s. 33.

¹²⁶ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 16-17.

V roce 1942 byla vydána nařízení, která zakazovala stloukání másla a odstředování mléka. Všechno mléko se odevzdávalo do mlékárny. Hospodáři pak dostávali za určité množství mléka určité množství másla. Obilí se mlelo ve mlýně ve Staré Říši. Do mlýna směli Markvarečtí jezdit jen v určité dny a vždy museli přijet hromadně, a proto se místní pravidelně střídali v odvozu mouky. Každý musel mít mlecí povolení, které mělo osmitýdenní platnost. Kromě mouky se dal na základě šrotovacího povolení sehnat ve mlýně šrot pro dobytek. Vejce se odevzdávala v bývalém obchodě s vejci u Nevrklových (čp. 62), odkud se odvážela nejprve do Telče a později do Želetavy. Kromě povinných dodávek rostlinných produktů se odváděly husy a kachny do Želetavy.¹²⁷ Zemědělci se museli řídit přesnými nařízeními, která určovala výši dodávek zemědělských plodin a výměru pole, na kterém se bude daná plodina pěstovat. Kromě toho si zemědělci povinně vedli statkové archy a sešity, které obsahovaly všechny informace o hospodaření dané rodiny.¹²⁸ I přes všechna nařízení, která snižovala množství potravin pro rodinu, takže v domácnostech často chyběly základní potraviny, nebyla podle Miroslava Nedvěda taková bída, že by člověk trpěl hladu. Každá rodina žila sice skromně, ale uživila se.¹²⁹

Během roku 1943 se nacisté zaměřili na všechny řemeslníky, kteří nevyráběli přímo pro válečnou mašinérii. Jejich živnosti byly většinou „pro nedůležitost“ zavírány a řemeslníci nasazováni na práci pro Říši. Tento osud potkal i Josefa Ganzvohla (čp. 63), jehož truhlářská dílna byla sice uzavřena, ale totálnímu nasazení se vyhnul, protože byl přijat jako pomocný dělník u Antonína Ganzvohla (čp. 9).¹³⁰

V zimě roku 1943 se v Markvarticích objevili tři ruští zajatci, kteří uprchli z koncentračního tábora. Do obce přišli ve večerních hodinách a schovali se ve stohu slámy, kde je objevil Josef Ganzvohl (čp. 63) a Josef Blecha (čp. 64). Josef Blecha uměl rusky, a proto velmi rychle zjistil potřebné informace. Přestože za uchovávání a ukrývání partyzánů hrozil trest smrti, pozval Josef Ganzvohl oba zajatce do svého domu, kde dostali dostatek jídla, nové boty a kabát.¹³¹

---

¹²⁷ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 65-66.

¹²⁸ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 25.

¹²⁹ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

¹³⁰ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 18.

¹³¹ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 19-20.

Žádná výjimečná forma odboje za války v Markvarticích nevznikla. Místní pouze tajně poslouchali radiové vysílání z Londýna a výjimečně i z Moskvy. Ačkoliv na každém rozhlasovém přijímači byl upevněn varovný štítek s nápisem „Pamatuj, pamatuj, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a trestá se kázníci nebo i smrtí.“, nikdo neměl strach, že by ho někdo na vesnici udal.¹³² V regionu dále působila sokolská odbojová organizace Jiskra, jejíž činnost zastavilo hromadné zatýkání v roce 1941.¹³³ Kromě parašutistické skupiny OUT DISTANCE působila v okolí od roku 1944 skupina Spelter Lenka Jih¹³⁴. Mnoha výsledků dosahovala i partyzánská skupina Pavel, která se pohybovala v regionu Nová Říše, Stará Říše, Želetava, Budeč, Červený Hrádek a Zvolenovice. Účelem skupiny Pavel bylo získat výzvědné informace, pomáhat partyzánské skupině Telč a Třešť, přerušovat telefonní linky a rušit komunikace.¹³⁵

V roce 1944 bylo několik mužů z Markvartic povoláno na nucenou práci do Říše. Většina z nich odcházela na zákopové práce, protože se nacisté chtěli bránit blížícím se spojeneckým armádám prostřednictvím rozsáhlých obraných opevnění. Už na podzim roku 1944 se stavěl v Rakousku tzv. Jihovýchodní val.¹³⁶ Tabulka naznačuje místo a druh práce totálního nasazení markvareckých obyvatel.

Tabulka č. 4: Přehled markvareckých mužů nasazených na totální práci¹³⁷

Baloun František	Hustopeče	Zákopové práce
Brychta František	Berchtesgaden	
Dohnal Josef	Mnichov	

¹³² Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

¹³³ MADEJA, O. *Kulturní život premonstrátského kláštera v Nové Říši v letech 1848-1948 a jeho působení na širokou veřejnost*. České Budějovice, 2009, s. 84.

¹³⁴ Na počátku května 1944 seskočila u obce Kramolín parašutistická skupina Spelter, která čítala čtyři muže. Tento výsadek měl zmapovat stav domácího odboje, rozšířit odbojovou skupinu o nové členy a navázat radiové spojení s Londýnem. První záchytnou adresou výsadkářů byla Nová Říše, která byla vzdušnou čarou vzdálená asi 40 km. V Nové Říši nedošlo k navázání spolupráce, a tudíž se výsadkáři vrátili zpět na místo seskoku. Z původní čtyřčlenné skupiny nakonec pokračoval v činnosti pouze Jan Vavrda a Rudolf Novotný. Nakonec se jim podařilo spojit s rozsáhlou odbojovou skupinou Lenka – Jih, která se skládala z 12 menších odbojových jednotek, takže celkově zahrnovala asi 200 lidí. Došlo k navázání odbojové spolupráce mezi skupinami v Šašovicích, Šebkovicích, Domamile, Želetavě, Kněžicích, Lesné a později s jednotkami kolem Znojma.

ŠERÁ, L. *Příspěvek k partyzánskému hnutí na Třebíčsku*. Brno, 2008, s. 17-19, 25.

¹³⁵ DUŠEK, M. *Nová Říše*. Nová Říše, 2007, s. 104.

¹³⁶ HAVLÍKOVÁ, J. *Museli pracovat pro Říši: nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války*. Praha, 2004, s. 76.

¹³⁷ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 21, 30.

Údaje o totálním nasazení markvareckých občanů nejsou v kronice úplné.

Doležal Jaroslav	Jižně od Vídně	Zákopové práce
Florian Karel	Pardubice	Dělník Organizace Todt
Hlatký František	Hustopeče	Zákopové práce
Chromý František	Severní Německo, Berlín	
Marek Josef	Vídeňské Nové Město	Tesař
Nedvěd Antonín	Jižně od Vídně	Zákopové práce
Nevrkla Jan	Keleda, Buchstadt	Práce na letišti
Tesař František	Hustopeče	Zákopové práce
Tesař Jan	Desava, protektorát	Výroba letadel
Tichý Emil	Hustopeče	Zákopové práce

Dále byl na nucenou práci povolán i Jan Miketa, který byl po prohlídce uznán za neschopného, a Květoslav Blecha (čp. 64), který byl určen na práci v ostravských dolech, ale na práci nikdy nenastoupil. Ukrýval se po celou dobu v Markvarticích. Ačkoliv ho četníci několikrát hledali, nikdy ho nenašli. Místní věděli, že se skrývá doma, ale nikdo ho neudal.¹³⁸

V dubnu roku 1945 obcí začaly proudit davy uprchlíků, převážně německé a maďarské národnosti, kteří cestovali ve vozech s plachtami. Jiní uprchlíci šli pěšky a svůj majetek táhli na zádech, mnohdy před sebou vedli i dobytek, který často utíkal do polí, kde ničil místním úrodu. Dva transporty uprchlíků se ubytovaly ve škole.¹³⁹

Když o měsíc později vypuklo Pražské povstání, propuklo v obci nadšení z konce války. Mládež odstranila česko-německý nápis na škole a též i dvojjazyčné ukazatele u cest. Truhlář Josef Ganzvohl (čp. 63) dostal zakázku na nový český nápis na škole. Od 8. května začala projíždět obcí auta a tanky německé armády, které se snažily uprchnout před blížící se sovětskou armádou. Jeden německý tank zastavil nedaleko školy, ale potom, co se ho nepodařilo posádce znovu zprovoznit, zapálili ho. Po celou noc vybuchovaly náboje v tanku, a tak se okolní obce domnívaly, že je v Markvarticích vážná přestřelka. Ve 21 hodin dorazila na Kasárna vojska Rudé armády, která měla namířeno do Prahy, kde chtěla pomoci s osvobozením Pražanů. Na Kasárnách se střetla s německou

¹³⁸ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 30.

¹³⁹ Tamtéž, s. 31-34.

posádkou, která vystřelila na československý prapor, který byl na Kasárnách zavěšen na přání vojáka Rudé armády. Všichni tři Němci byli krutým způsobem zabiti.¹⁴⁰ Antonín Brychta vzpomíná: „*Křik německých vojáků byl tehdy slyšet až k nám na zahradu.*“¹⁴¹ Druhý den nechal starosta František Sylvestr jejich těla odvézt do Staré Říše, kde byli v rohu hřbitova pohřbeni. Než stačili mrtvoly vojáků pohřbít, přiběhl někdo z místních a vzal si jejich boty, protože jich byl tehdy nedostatek.¹⁴²

Ráno 9. května spěchali všichni občané na Kasárna přivítat Rudou armádu. V obci byla pro ně připravena slavnostní brána s nápisem „Da zdravstvujet krasnaja armija“.¹⁴³ Údajně měl Markvarticemi projíždět i ruský maršál Koněv, kterého měli místní vítat chlebem a solí.¹⁴⁴ Vojsko se ubytovalo v domech nebo v okolí vesnice. Samotný generál Malinowski strávil noc u Balounů (čp. 4). Marie Nahodilová vzpomíná: „*Vojáci tam tancovali na přehozech na postel a ještě chtěli gauč, tak ho museli přivést.*“¹⁴⁵ Tehdejší kronikář popisuje, že celá obec slavila a byla nadšená ze sovětské armády. Ve skutečnosti však Markvarečtí vojáky vítali do doby, než přijeli do vsi, protože jakmile Rusové dorazili do obce, zabírali kočáry, vozy, koně, hodinky apod. Ženy se musely před nimi schovávat. Rudá armáda druhý den odjela, ale o několik dní později projížděla další řada sovětských vojsk přes obec a opět se zde ubytovala. Rusové projížděli Markvarticemi po celý rok „*a kradli pořád. Pořád jsme museli být na pozoru. Pořád brali koně. Člověk se jim neubráníl. Přijeli bez jakéhokoli dovolení na pole, kde bylo obilí nebo jetel a dávali ho koním.*“¹⁴⁶ V bytě správce školy byla zřízena ošetrovna, ve třídách nocovali nemocní a na školní zahradě byla postavena provizorní jídelna, kde si vojáci vařili boršč.¹⁴⁷ V obci fungovaly hlídky, které měly varovat před případným nebezpečím, které by hrozilo od Němců, kteří se ukrývali v lesích, protože nestihli uprchnout do anglo-amerického pásma. S příchodem Rudé armády projížděly obcí transporty německých uprchlíků, kteří padli do sovětského zajetí. Dále také obcí procházelo velké množství repatriantů,

---

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 32.

¹⁴¹ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

¹⁴² Vzpomínky Jiřina Ganzvohlové (*1938).

¹⁴³ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 33.

¹⁴⁴ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

¹⁴⁵ Vzpomínky Marie Nahodilové (*1949).

¹⁴⁶ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

¹⁴⁷ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

kteří se vraceli z Německa, kde byli totálně nasazení. I do Markvartic se vrátili totálně nasazení. Jen Jaroslav Baloun (čp. 56) zůstal u Hustopeče a stal se členem stráže národní bezpečnosti.¹⁴⁸ František Chromý (čp. 61) se vrátil domů s ruskou repatriantkou, kterou si po válce vzal za ženu.¹⁴⁹

V srpnu roku 1945 byli do Markvartic přiděleni čtyři bývalí němečtí vojáci na výpomoc při žních. Pracovali u Novotných (čp. 37), u Brychtových (čp. 3), u Nedvědových (čp. 13) a u Blechových (čp. 17). Antonín Brychta poznamenává: „*U nás pracoval Němec Johan. Byl stejně jako ostatní Němci ve vsi pracovitý, houževnatý a rychlý v úsudku.*“¹⁵⁰ Se vzpomínkou se přidává i Miroslav Nedvěd, který ale dodává, že ačkoliv se chovali slušně, měli z nich všichni strach, protože se Němci pravidelně scházeli a nikdo nevěděl, co z jejich setkávání může vzniknout.¹⁵¹

6.2. Perzekuce kláštera v Nové Říši

Seskok skupiny parašutistů OUT DISTANCE u Ořechova a následný atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha vyvolal rozsáhlou pátrací akci, při níž se gestapo snažilo dopadnout původce atentátu. Cílem násilné prohlídky se měl stát klášter v Nové Říši, protože se předpokládalo, že by mohl být napojen na nějakou odbojovou skupinu. Hlavní záminkou přepadení kláštera mělo být falešné udání bývalého člena komunity Františka Kříže, který do kláštera vstoupil na základě padělaného maturitního vysvědčení.¹⁵² Situaci 29. května 1942, kdy do kláštera násilně vniklo gestapo, popisuje tehdejší člen komunity P. Heřman Josef Tyl: „*Dokončili jsme v chóru Laudy-chvály Bohu a v tiché meditaci se chystáme pro myšlenkovou náplň nastávající noci a příštího jitra. Prostorami tichých chodeb kláštera počne se rozléhat dupot okovaných bot a bezostyšný baryton mužských hlasů. Provizor Augustin vyšel z oratoře a již se nevrátil. Místo něho vešel do oratoře vysoký muž*

¹⁴⁸ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 33-34.

¹⁴⁹ Po válce Rusové objížděli obce a hledali své krajany, kteří v Československu po válce zůstali. Manželka Františka Chromého se schovala do kupky sena, do které Rusové bodali zbraněmi, ale nenašli ji.

Vzpomínky Jiřiny Ganzvohlové (*1938).

¹⁵⁰ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

¹⁵¹ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

¹⁵² MADEJA, O. *Kulturní život premonstrátského kláštera v Nové Říši v letech 1848-1948 a jeho působení na širokou veřejnost*. České Budějovice, 2009, s. 85-86.

v *uniformě SS*.¹⁵³ Jedenáctičlennou komunitu¹⁵⁴ premonstrátů převezly jednotky gestapa do věznice v Jihlavě, dále do Kounicových kolejí, ze kterých byli po sedmiměsíční vazbě transportováni do Osvětimi¹⁵⁵. Po aplikaci smrtelné injekce zemřel Norbert Hrachovský, opat Souček podlehl úplavici a Zikmund Záběhlický s Vavřincem Novotným zemřeli v plynové komoře. Posledním novoříšským mučedníkem se stal Siard Nevrkla¹⁵⁶. Ostatní řeholníci se dožili konce války. Tyl ve svém životopise popisuje zcela podrobně celou hrůzu nacistického režimu: kruté výslechy, mučení, snahu SS podstrčit lživé prohlášení, vysmívání a zneuctívání kněžského povolání a následný boj o život v Osvětimi a Buchenwaldu, kde musel odnášet mrtvolky do krematoria, pitvat přes 2 000 mrtvol apod. Na druhou stranu poukazuje na pevná přátelství, která byla utužována krutými zkouškami prostředí. O to paradoxnější je, když se o deset let později s nimi setkal opět ve vězení. Ovšem tentokrát pod hlavičkou jiného režimu.¹⁵⁷

Od podzimu 1943 se stal klášter sídlem nacistické organizace Hitlerjugend.¹⁵⁸

---

¹⁵³ TYL, H. J. *Psancem*. Třebíč, 1995, s. 7.

¹⁵⁴ Opat Pavel Souček, převor Vavřinec Novotný, děkan ve výslužbě Štěpán Rajda, rada Zikmund Záběhlický, kanovník dr. Norbert Hrachovský, provizor Augustin Machalka, novicmistr Heřman Tyl, kaplan Gilbert Bednář a novicové Benedikt Svoboda, Metoděj Vitula a Cyril Kružík. Dodatečně byl zatčen Siard Nevrkla, který tehdy působil jako kaplan v Brně - Židenicích. VODIČKOVÁ, S. *Střet idejí – křesťané v protinacistickém odboji*, In: *Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací (1939-1945)*. Praha, 2009, s. 58-59.

¹⁵⁵ Do Osvětimi odjela celá komunita kromě tří noviců, kteří byli propuštěni.

¹⁵⁶ Dodnes se spekuluje o způsobu jeho smrti. Někdo uvádí, že zemřel v plynové komoře, a někdo, že byl ubit strážcem.

NOVOTNÝ, K. *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*. Praha, 2006, s. 78.

¹⁵⁷ NOVOTNÝ, K. *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*. Praha, 2006, s. 74-78.

¹⁵⁸ MADEJA, O. *Kulturní život premonstrátského kláštera v Nové Říši v letech 1848-1948 a jeho působení na širokou veřejnost*. České Budějovice, 2009, s. 87.

7. Hledání ztracené svobody (1945 – 2000)

„Možná se ptáte, o jaké republice sním. Odpovím vám: o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku, a proto má naději, že i člověk poslouží jí. O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů. Lidských, ekonomických, ekologických, sociálních i politických.“¹⁵⁹
(Václav Havel)

7.1. Život v obci v letech 1945 – 1989

Spolu s rekonstrukcí poničené republiky se začala obnovovat politická kultura. Rodily se nové politické strany nebo se o politickou moc začaly hlásit strany, které musely za války svou činnost přerušit. V roce 1946 se na markvarecké politické scéně objevily dvě politické strany: Československá strana lidová a Československá sociální demokracie. V lednu roku 1948 vznikla v obci místní organizace KSČ. Vyhláška¹⁶⁰ ministerstva vnitra č. 305/48, o dočasné úpravě odvolání členů, odvolala 29. února 1948 z markvareckého zastupitelstva všechny zástupce ČSL. Volná místa v zastupitelstvu nahradili 19. března 1948 místní komunisté. Do konce téhož roku lidová strana úplně zanikla a Československá sociální demokracie se sloučila s komunistickou, a proto se KSČ stala rázem jedinou stranou v obci.¹⁶¹

Na proměnu politické scény poukazuje následující tabulka, která porovnává volební výsledky v Markvarticích před válkou a po ní. Je zřejmé, že všeobecné oblibě se v roce 1946 ještě stále těšila lidová strana a komunistická strana začala získávat postupně nové voliče.

Tabulka č. 5: Srovnání výsledků obecních voleb v letech 1929, 1935, 1946¹⁶²

Politická strana	Počet voličů při volbách:		
	1929	1935	1946
AGR	145	140	Zruš.
ČSL	47	59	122

¹⁵⁹ Novoroční projev prezidenta ČSSR Václava Havla. In: *Václav Havel* [online]. [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=327_projevy.html&typ=HTML

¹⁶⁰ BAJER, P. *Únor 1948 na Jihlavsku*. Brno, 2010, s. 54.

¹⁶¹ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 42, 57, 76.

¹⁶² ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 73

ŽOS	9	5	Zruš.
ČSD	4	5	52
ČNS	4	2	12
KSČ	0	0	19

Po volbách v roce 1946 nabrala politická situace rychlý spád. Komunisté vedli již pět ministerstev, premiérem se stal komunista Klement Gottwald, počet členů a příznivců strany se zvyšoval, postupoval boj proti odpůrcům. Vyústěním situace se stala demise 12 nekomunistických ministrů. Jelikož prezident Beneš váhal s přijetím demise, konaly se po celé zemi komunistické manifestace na podporu přijetí demise. Manifestace proběhla i v Jihlavě, kde se sešlo plénum ONV za přítomnosti předsedů všech MNV z celého jihlavského okresu. Plénum rozhodlo o odeslání telegramu prezidentu republiky s žádostí, aby přijal demisi. Druhý den 22. února vydalo jihlavské ONV rezoluci, ve které vyjádřilo plnou podporu premiérovi Klementu Gottwaldovi. Ve stejný den se konala okresní konference KSČ v Dělnickém domě v Jihlavě za doprovodu masové manifestace pracujících. Kromě ní se v hlavních továrnách v okrese začaly shromažďovat Lidové milice. Dále vznikl 23. února výbor zaměstnaneckých rad. O den později proběhla v poledne v celém jihlavském okrese jednohodinová všeobecná stávka. Dne 26. února zřídil krajský, okresní a místní národní výbor akční výbor Národní fronty, který sloužil jako prostředek v boji proti nepřátelům nového režimu. Již 4. března působily v každé obci¹⁶³ jihlavského okresu místní akční výbory, které zpravidla fungovaly do roku 1954. Akční výbory měly z veškerých státních a obecních instancí odstranit „podvrtné a nelidové živly“.¹⁶⁴

Po vítězství KSČ v únorových volbách si téměř nikdo neuvědomoval, jaké změny s sebou nový režim přinese. Jiřina Ganzvohlová vzpomíná: „*Mysleli jsme, že*

¹⁶³ Akční výbor v Markvarticích se skládal z následujících členů: Viktor Svoboda (předseda KSČ), Antonín Nedvěd (místopředseda ČSD), Eduard Štancel (jednatel KSČ), Jan Nevrkla (ČSD), Petr Nedvěd (Jednotný svaz čs. zemědělců), Josef Ampapa (Sbor dobrovolných hasičů), Antonín Nedvěd (legionář), Karel Florian (správce školy). Již 26. března byl akční výbor zredukován na sedm členů: Ladislav Suchna (předseda KSČ), Karel Florian (správce školy), Antonín Nedvěd (místopředseda ČSD), Josef Pražák (KSČ), Viktor Svoboda (KSČ), Emanuel Štancel (KSČ), Jan Nevrkla (ČSD). K poslednímu zúžení výboru došlo v červenci téhož roku. Odešel Jan Nevrkla a Emanuel Štancel. Akční výbor nakonec vykonával svou činnost v pěti členech.

ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 71-72.

¹⁶⁴ BAJER, P. *Únor 1948 na Jihlavsku*. Brno, 2010, s. 48-54.

se budeme mít dobře, ale pak přišlo utiskování,“¹⁶⁵ které našlo právní zakotvení ve dvou zákonech. Jedním z nich se stal zákon č. 231/48, na ochranu republiky, a zákon č. 247/48, o nucených táborech, které se staly hlavním zdrojem politických represí.

S postupným nátlakem se setkávali jednotliví živnostníci, kteří postupně přicházeli o svou živnost. V březnu 1950 se stala novým majitelem markvareckého obchodu s potravinami Vzajemnost v Třešti, ale prodavačem nadále zůstal bývalý majitel obchodu Jaroslav Němec (čp. 66). Podobný osud potkalo i řeznictví Josefa Veselého (čp. 54), jehož obchod byl přeměněn na národní podnik Masna, která byla o rok později přejmenovaná na Pramen. V roce 1950 ukončil svou truhlářskou živnost Josef Ganzvohl (čp. 63) a kolářskou živnost zase Josef Rojík (čp. 14). Oba začali pracovat v družstevním podniku ve Staré Říši.¹⁶⁶

Do konfliktu s komunistickou politikou se dostal i tehdejší starosta Markvartic František Sylvestr, který se musel vzdát postu starosty, jelikož jeho rodina patřila mezi tradiční místní velkostatkáře: „*V roce 1951 přijela nějaká frajle z Třeště a zeptala se tady, jestli je v Markvarticích ještě ten sedlák ve výboře. To měla na mysli mě. A pak kategoricky řekla, že už dál předsedou být nemohu. Tak byl předsedou Ampapa a já mu musel dělat tajemníka. Šlo jen o to, že ty podpisy dával někdo jiný.*“¹⁶⁷

Krátce po převzetí moci začali komunisté po vzoru SSSR s novou zemědělskou politikou, která se zakládala na kolektivizaci, hospodaření ve formách JZD a státních statků a celkovém procesu socializace vesnic. Tento nový trend v zemědělství se postupně proměňoval v politický nátlak a represe. Od roku 1950 stanovoval stát plán dodávek, které museli soukromí zemědělci odvádět. Princip dodávek byl jasný: větší zemědělci dávají více a menší méně. Zemědělci se rozdělili do šesti skupin podle velikosti hospodářství. Rozpis dodávek stanovila speciální komise, která se skládala ze zástupců KSČ, členů MNV a nestraníků. Stanovené rozpisy byly v Markvarticích představeny na schůzi zemědělců a následně zhotoveny do smluv, které museli zemědělci podepsat.¹⁶⁸ Již konec roku 1951 ukázal, že výše dodávek je nadsazená, a proto zemědělci nejsou schopni splnit celou

¹⁶⁵ Vzpomínky Jiřiny Ganzvohlové (*1938).

¹⁶⁶ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 75, 81, 84, 90.

¹⁶⁷ ČÍRTKOVÁ, Dana. Jako sedlák nesměl dělat předsedu národního výboru, tak pro obec pracoval jako tajemník. *Jihlavské listy: noviny kraje Vysočina*. 2009, č. 15. ISSN 1212-740X.

¹⁶⁸ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 74.

dodávku. Limity dodávek se postupně zvyšovaly, a tím byli zemědělci postupně přesvědčováni o výhodnosti společného hospodaření v rámci jednotných zemědělských družstev.

Silným podnětem pro zesílení zemědělské politiky, zvláště urychlení kolektivizace, se staly výsledky pléna ÚV KSČ, konaného od 21. do 24. února 1951. Od této chvíle se začal rodit myšlenkový program boje proti „kulakům“. Postup měl být vždy stejný: „výběr určitého počtu sedláků v každém kraji, kteří neplnili dodávkové povinnosti, jejich exemplární soudní potrestání, uvalení národní správy na usedlosti, vystěhování rodin postižených z obce a následné propagandistické využití procesů.“¹⁶⁹ Nejdříve se právního ošetření Akce „K“ ujalo ministerstvo zemědělství, proti kterému nakonec vystoupila koalice ministerstva spravedlnosti, vnitra a národní bezpečnosti a na jejímž podkladě vznikla směrnice tří ministrů – *Směrnice ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů*. Směrnice vstoupila v platnost 1. listopadu 1951.¹⁷⁰ Akce „Kulak“ mohla začít. V Markvarticích se týkala dvou rodin:

1) Stanislav Novotný (čp. 37)

V roce 1953 vysílal ONV do obce své zástupce, aby s markvareckými zemědělci projednali konkrétní možnosti plnění dodávek mléka. Při jedné z kontrol, kterou tehdy prováděly Mlékárny v Telči, se našly nadměrné zásoby sádla u Stanislava Novotného. Při důkladnější prohlídce domu objevili 1 q cukru a jiné nadměrné zásoby. Stanislav Novotný byl zatčen spolu se svou sestrou Emilií Novotnou a postaven 20. července 1953 před Okresní soud v Třešti. Soudní rozsudek stanovil následující trest: 2 roky odnětí svobody pro Stanislava Novotného a 1 rok pro jeho sestru, pro každého pokutu ve výši 2 000 Kčs, propadnutí veškerého majetku státu, zákaz pobytu v Markvarticích po dobu 10 let a ztrátu občanských práv na dobu 5 let. Hlavní příčinou jejich odsouzení bylo neplnění dodávek státu. Dne 4. září opustil obec Stanislav Novotný, Emilie Novotná, František Tománek¹⁷¹ a Kristina Tomková¹⁷² Nově se rodina usídlila na ČSSS

---

¹⁶⁹ BLAŽEK, P. a kol. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha, 2010, s. 68.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 74.

¹⁷¹ František Tománek byl jejich schovanec.

Nymburk. Bývalý majetek Novotných byl rozprodán mezi místní zemědělce a JZD Stará Říše.¹⁷³ Někteří dokonce část jejich majetku ukradli a pak ho prodávali, jako např. jeden z místních, který ihned po jejich odjezdu pochytil kačeny, které byly na dvoře, a následně se je snažil rozprodat mezi místními.¹⁷⁴

2) Jan Tesař (čp. 5)

Při očkování dobytka proti slintavce v roce 1953 se zjistilo, že Jan Tesař údajně utajil slintavku. Kvůli podezření ze zatajování slintavky a nálezu mandelinky bramborové na jeho poli byl Jan Tesař Okresním soudem v Třešti odsouzen k 15 měsícům vězení, propadnutí majetku státu, vystěhování z obce, ztrátě občanských práv na dobu 15 měsíců a pokutě 15 000 Kčs. Prokurátorka se odvolala ke Krajskému soudu v Jihlavě, protože se domnívala, že vyměřený trest je nedostačující. Krajský soud ovšem trval na vynesení rozsudku z okresního soudu, pouze zvýšil ztrátu občanských práv z 15 měsíců na 5 let. Na základě rozsudku se 7. dubna 1953 Jan Tesař odstěhoval spolu se svým synem Janem a dcerou Anežkou. Manželka Jana Tesaře, která byla již delší dobu nemocná, se přestěhovala ke svému bratrovi Františku Sylvestrovi (čp. 8). Rodina Tesařova se odstěhovala na ČSSS Unhošť-Braškov. Všechn jejich dobytek se rozprodal mezi místní občany a JZD ve Staré Říši, půda se dala do nucené správy místním občanům. V polovině roku 1956 se Jan Tesař ml. vrátil i se svou rodinou do bývalého domu v Markvarticích. Jeho návrat potvrdil MNV, ONV i KSČ díky slibu, že Jan Tesař ml. vstoupí do JZD, kterému tehdy chybělo mnoho pracovních sil. Následně do obce přijel i Jan Tesař st., kterému soud prominul zbytek trestu.¹⁷⁵

Počáteční nadšení z ústřední vlády KSČ se v Markvarticích proměnilo v tichý odpor a pasivitu. Místní začali poslouchat vysílání Svobodné Evropy¹⁷⁶ nebo

---

¹⁷² Kristina Tomková spoluvlastnila hospodářství. Po několika dnech se díky svolení SNB vrátila zpět do obce a nastěhovala se ke své sestře.

¹⁷³ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 114.

¹⁷⁴ Vzpomínky Jiřiny Ganzvohlové (*1938).

¹⁷⁵ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 111.

¹⁷⁶ Státní bezpečnost se snažila zabránit poslechu Svobodné Evropy, a proto po vzoru nacistů instalovala na různých místech rušičku, která byla zpravidla naladěna na krátké vlny, na kterých protikomunistická radiová stanice vysílala. Mezi nejznámější regionální rušičky patřila rušička umístěna na střeše jihlavské střední průmyslové školy, na sloupě u silnice směrem do Rančířova a dále rozhlasový vysílač Moravské Budějovice - Domamil.

HERZÁN, M. *Jihlava ve spárech STB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945-1990*. Jihlava, 2011, s. 96-98.

Radia Vatikán, bojkotovali stranické akce, nezajímali se o funkce v obecním zastupitelstvu, takže povinný počet 15 členů zastupitelstva klesl v roce 1952 na 10 zastupitelů. Kromě toho úplně ztroskotala snaha zřídit Výbor žen při MNV a dále se muselo slučovat několik dalších obecních funkcí dohromady, např. referát zemědělský se zásobovacím a referát finanční s pokladnictvím. V polovině 50. let značně ochablo i nadšení místních komunistů, protože se téměř všichni nepřikláněli k myšlence socializace vesnice. Zvláště rok 1953 prožili místní ve značném politickém napětí, protože došlo ke dvěma nuceným vystěhováním a následnému dělení jejich movitého i nemovitého majetku. Lidé tehdy věřili, že pád socialismu se blíží, a proto si i pořizovali více polí. Bohumír Svoboda (čp. 47) si dokonce postavil stodolu, protože stejně jako všichni ostatní předpokládal, že brzy padne vláda lidově-demokratického zřízení, a tím se opětovně otevře cesta soukromému hospodářství.¹⁷⁷

Jedním z cílů zemědělské politiky KSČ se stalo zakládání jednotných zemědělských družstev. V Markvarticích se konal první nábor na založení JZD v dubnu a květnu 1953¹⁷⁸. Iniciativa pocházela z řad místní KSČ a MNV. Při těchto agitacích souhlasilo se vznikem JZD jen osm zemědělců.¹⁷⁹ Do roku 1956 dlužilo šest markvareckých zemědělců velké množství produktů. Nabízely se tři možnosti řešení: 1) uhradit všechny chybějící produkty do poloviny roku 1956, 2) zodpovídat se za nesplněné dodávky soudu, nebo 3) vstoupit do JZD, a tím by byl trest prominut.¹⁸⁰ Všichni postupem času do JZD vstoupili, protože si uvědomovali, že nemají na výběr. Do obce jezdili zástupci ONV a snažili se místní přesvědčit o nutnosti založení družstva a zároveň některým statkářům dávali jasně najevo, že

---

¹⁷⁷ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 106-107, 123, 142.

¹⁷⁸ „Je před dubnovou členskou schůzí strany v Markvarticích na Třeštsku. Předseda organizace a předseda MNV si připravují zprávy. Myšlenky jim jdou dále, přemýšlejí, jak nejlépe oslavit První máj, s jakým dárkem jít do průvodu. Těžké myšlenky probíhají hlavou. Kulaci opět neplní své úkoly a je třeba vypořádat se s roztržitou výrobou. Večer pak, jako pokaždé, se po podaných zprávách stočila řeč na jednotné zemědělské družstvo, které by jedině mohlo odstranit hanbu obce, že neplní své povinnosti ke státu. A nikdo nečekal, že tento večer zůstane vězdy vepsán do dějin Markvartic. Bylo založeno JZD a téměř všichni komunisté do něho podali své přihlášky. „To však nestačí, a když už chceme oslavit První máj, tak jak se patří,“ byla slova soudruhů. Aby byl ještě slavnostnější náš svátek, dáme 200 litrů mléka a 380 kusů vajec navíc, zavázali se drobní rolníci Svoboda, Suchna, Pražák, Sylvestr, Nedvěd a Blecha, dnes již družstevníci – a do konce roku získáme další rolníky pro naši společnou věc. A tak letošního roku půjdou komunisté z Markvartic v průvodě Prvního máje nejen se splněnými závazky, ale půjdou i s radostí, že jejich obec není mezi posledními, kde se rozhodli pro společnou práci.“

JELÍNEK, J. Rostou řady družstevníků. *Jiskra*. 1953, č. 34.

¹⁷⁹ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 91.

¹⁸⁰ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 141.

pokud nevstoupí dobrovolně do družstva, nechají je zavřít. U jedné z agitací byl i budoucí předseda družstva František Sylvestr: „*Já jsem tenkrát do té kanceláře taky chodil a všechno jsem slyšel. A tak říkám, strejci, vždyť to ze vsi neuteče a lepší vám bude doma než ve vězení. Tak já teda půjdu s vámi a budu tady dělat předsedu.*“¹⁸¹ Ustavující schůze JZD se konala 3. března 1956. Zakládající společná půda měla výměru 88,38 ha a pracovní síla činila 15 osob.¹⁸² Tlak ze strany komunistů na soukromé zemědělce se neustále zvyšoval. Miroslav Nedvěd vzpomíná na svého otce, který se jako bývalý legionář neztotožňoval s novými představami státních představitelů, a proto nechtěl dobrovolně vstoupit do JZD. Když už neměl jinou možnost, jak udržet rodinné hospodářství, předal hospodářství synovi. „*Vláda tehdy stanovila vysokou daň. Nebylo možné udržet hospodářství ve třech lidech. Komunisté dělali vše možné, jen aby donutili zemědělce ke vstupu do JZD.*“¹⁸³

Nová politická situace způsobila, že k 1. lednu 1960 vstoupilo do JZD 20 zemědělců. Tomuto hromadnému vstupu předcházelo několik veřejných schůzí, na kterých byli zemědělci přesvědčováni ke vstupu do JZD. K dalšímu vstupu do JZD došlo v roce 1961 a 1962. Počet členů JZD se zvýšil na 85 osob.¹⁸⁴ V jihlavském okrese fungovalo 144 JZD se 75,6 % půdy, státní statky hospodařily na 18,6 % polnostech a soukromý sektor zahrnoval pouze 5,8 % půdy.¹⁸⁵ V období politického uvolnění v roce 1968 došlo k vytvoření Svazu družstevních rolníků, který pod vedením KSČ pečoval „*o rozvoj pracovní iniciativy, komplexní sociální péči a ideově politickou výchovu družstevního rolnictva.*“¹⁸⁶ Svaz se snažil o rozvíjení společenského, pracovního, politického, ekonomického a sociálního života rolníků a dělníků. Zřizoval spolu s JZD závodní jídelny, pořádal zájezdy a rekreace pro zaměstnance, pro děti zřídil pionýrský tábor apod. Další etapa společného hospodářství se zabývala specializací jednotlivých podniků a vzájemnou kooperací mezi nimi, a proto na Jihlavsku vznikla 4 agrocentra (Jihlava, Polná, Třešť a Telč) a 12 agrostředisek (Jihlava, Dušejov, Větrný Jeníkov, Polná, Zhoř, Luka, Brtnice, Třešť, Batelov, Stonařov, Telč a Nová Říše), ke kterým se stahovala jednotlivá

---

¹⁸¹ ČÍRTKOVÁ, Dana. Jako sedlák nesměl dělat předsedu národního výboru, tak pro obec pracoval jako tajemník. *Jihlavské listy: noviny kraje Vysočina*. 2009, č. 15. ISSN 1212-740X.

¹⁸² Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 138-141.

¹⁸³ Vzpomínky Miroslava Nedvěda (*1925).

¹⁸⁴ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 171, 205.

¹⁸⁵ *Kamenitá historie: Čtyřicet let socialist. zemědělství na Jihlavsku*. Jihlava, 1989, s. 13.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 16.

družstva a státní statky.¹⁸⁷ Dalšími opatřeními se stalo slučování jednotlivých JZD do větších celků, při kterém se v roce 1979 snížil počet JZD ze 102 na pouhých 22. V roce 1975 došlo ke sloučení markvareckého JZD se staroříšským. Nově sloučené družstvo přijalo název „JZD 9. květen“. Iniciátorem sloučení bylo JZD Stará Říše, které se zmítalo ve finančních problémech.¹⁸⁸ Jistý pohled do zákulisí zemědělské politiky KSČ přináší vzpomínky Antonína Brychty, který se zúčastnil IV. celostátního sjezdu JZD v Praze, který probíhal ve dnech 20. - 25. března 1959: *„Na sjezd mě doporučil Jindřich Pospíchal z Kasárny, který byl okresním funkcionářem KSČ v Jihlavě. Bylo nás tam přes 3 000. Předem mnou seděl soudruh, který měl na hlavě rádiovku. Asi ho studila hlava, protože ji měl holou jako koleno. Když měl radost, pleskal se rukama po té holé hlavě a dupal nohama jako kobyla. Asi byl soudruhem na 105 %. Organizaci měli náramnou. Rozevřeli široká vrata do vedlejšího sálu a během 8 minut jsme všichni seděli u stolů. Každý stůl měl svého číšníka. Připadalo mně, že jsem čtyři dny na svatbě. Ovšem bez ženicha a nevěsty. Když jsem se vrátil, ptal se mě Pospíchal, jak se mi v Praze líbilo. Na to jsem mu odpověděl: „Organizace, ubytování i jídlo bylo výtečné, ale na žádný jiný sjezd mě už neposílejte.““¹⁸⁹*

Komunisté se také snažili o upevnění „socialistické gramotnosti“, a proto pravidelně pořádali ve všech obcích ČSR školení civilní obrany.¹⁹⁰ Besedy měly občany připravit na všechna možná nebezpečí, která by v případě vypuknutí války mohla vzniknout. Kromě školení civilní obrany proběhl např. v červenci roku 1967 informační večer. Každý mohl vhodit svůj dotaz do schránky, která několik dní před daným večerem visela na stromě před kulturním domem. Členové ONV si následně připravili odpovědi, které pak na veřejné schůzi prezentoval vedoucí tajemník OV KSČ Kožich a náměstek předsedy OV KSČ Holub.¹⁹¹

Nezájem o politické dění zcela dosvědčil srpen 1968, když vstoupila na území ČSR vojska Varšavské smlouvy. V Markvarticích nebyla situace tak výbušná

---

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 18-19.

¹⁸⁸ Kronika obce Markvartice, III. díl, s. 148-149.

¹⁸⁹ Vzpomínky Antonína Brychty (*1926).

¹⁹⁰ Činnost civilní obrany nejlépe popisuje dobová brožura: *„Výstavba civilní obrany musí být pevnou součástí našeho mírového budování a výstavby socialismu a musí se na ni podílet všechno obyvatelstvo. Proto se všechno obyvatelstvo školí především ve všennárodní přípravě k civilní obraně. Jejím hlavním cílem je seznámit obyvatele s účinky zbraní hromadného ničení používaných nepřitelem a způsobem ochrany proti nim.“*

Nauč se chránit před účinky zbraní hromadného ničení, str. 5

¹⁹¹ Kronika obce Markvartice, III. díl, s. 44.

jako jinde. Nikdo z obce nenatíral dopravní značky bílou barvou, nepodléhal nákupní horečce a ani se nesnažil o jinou formu odboje. Anna Veselá vzpomíná: „Rodiče nás ráno vzbudili a říkali nám, že nás napadli Rusové a že bude válka. Moje maminka tehdy s ostatními ženami z rostlinné výroby otáčela seno u státní silnice, když kolem nich projížděli vojáci a měli na ně namířené samopaly. Maminka dostala strach a řekla: ‚Já mám tři děti, já tu nemusím být!‘. Odešla a ostatní ženy se k ní přidaly.“¹⁹² Místní komunisté sice byli nově vzniklou situací dezorientovaní, přesto ale nikdo stranu veřejně neopustil.¹⁹³

Normalizace s sebou přinesla ještě větší ochlazení a nechuť občanů, než která panovala dosud. O této situaci svědčí i zápisy obecní kroniky, ve které se rok co rok opakují podobné informace. Kronika se zmiňuje o hospodaření JZD, činnosti KSC a masových organizací, počasí, socialistických svátcích, hmotné úrovni obyvatelstva, kultuře apod. Kronikář se sice musel striktně držet této osnovy, protože pravidelně předkládal navrhované zápisy kontrole, ale i přesto se v obci nic závratného nedělo. Každá rodina žila svými každodenními starostmi, aniž by se nějak zvlášť zajímala o politické dění, protože nikdo tehdy nevěřil, že by režim mohl skončit. Strnulost a minimální tendence k reformám ze strany státu pramenily ze strachu, že by jakýkoli pokus o změnu mohl přinést krach požadavků, které po srpnu roku 1968 nastavil. „Československý normalizační režim zajistil v sedmdesátých letech svou stabilitu tím, že s občany uzavřel tichou společenskou smlouvu. Výměnou za vnějškově demonstrovanou loajalitu umožnil občanům únik do soukromí, do něhož jim ‚nestrkal nos‘.“¹⁹⁴ K jediné změně každodenního stereotypu došlo 1. ledna 1986, kdy se Markvartice staly součástí Staré Říše.¹⁹⁵

Ačkoliv v Praze a ve větších městech panovala v letech 1988-1989 napjatá atmosféra, v Markvarticích se o politické situaci příliš nevědělo. Občas se náznaky blížícího se pádu režimu objevily v televizním nebo radiovém vysílání, které ale nebyly většinou objektivní, protože Svobodná Evropa často vysílala, že se schyluje k převratu a v televizi se naopak mluvilo o dobré stabilitě režimu. Na obecní nástěnce visely často protirežimní letáky.¹⁹⁶ Tím, že se na vesnici nic revolučního

---

¹⁹² Vzpomínky Anny Veselé (*1960).

¹⁹³ Kronika obce Markvartice, III. díl, s. 64-65.

¹⁹⁴ KOPEČEK, L. *Éra nevinnosti, česká politika 1989-1997*. Brno, 2010, s. 11.

¹⁹⁵ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 82.

¹⁹⁶ Vzpomínky Marie Hokeové (*1945).

nedělo, „*působila situace v Praze a jiných městech spíše jako atrakce.*“¹⁹⁷ S manifestující atmosférou se markvarečtí setkali až 15. prosince 1989, kdy proběhla v obci schůze OF, na které se sešli lidé z celého okolí. Na schůzi vystoupil Ivan Martin Jirous, který vyprávěl o svých dosavadních konfliktech s komunistickým režimem, o životě ve vězení, o Václavu Havlovi. Setkání se zúčastnily dvě studentky z Prahy, které svědčily o revolučních událostech, které se odehrály v Praze 17. listopadu.¹⁹⁸

7.1.1. Kulturní život

Nový režim přinesl novou tradici národních svátků. Oslavu výročí vzniku Československa, narození Masaryka a Beneše nahradila oslava Velké říjnové socialistické revoluce, Vítězného února, výročí osvobození ČSR sovětskou armádou, Dny československo-sovětského přátelství, prvomájový průvod, Mezinárodní den žen apod. Přitom ještě v roce 1948 došlo k několika vlasteneckým akcím, z nichž první se týkala oslavy výročí narození T. G. Masaryka, při níž byla zapálena vatra. Dále proběhl vzpomínkový večer na počest úmrtí prezidenta Beneše. V říjnu ještě Markvarečtí oslavili 30. výročí vzniku Československa. Od té doby se data vztahující se ke vzniku republiky nikdy nepřipomínala. Socialistické oslavy zpravidla doprovázely tematické přednášky, kterých se účastnil minimální počet občanů. Kvůli oslavě 30. výročí od osvobození Československa Rudou armádou byly v obci postaveny čtyři slavobrány s nápisy: „Se sovětským svazem na věčné časy“, „Společnou prací k lepším zítřkům“, „Zdravíme slavné májové dny“, „Nejlepší projev vlastenectví – poctivá tvořivá práce“. Kromě oslav vztahujících se k Sovětskému svazu a KSČ se konaly v obci různé přednášky a projekce filmů. Od roku 1960 fungoval v obci filmový a rozhlasový kroužek. Velké oblibě se těšily taneční zábavy a plesy, na které se sjížděli lidé z celého okolí. Tradici plesů a zábav především podpořila výstavba kulturního domu, který se stal největším v okolí, a proto byl hojně využíván i přespolními obcemi.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Vzpomínky Marie Hokeové (*1945).

¹⁹⁸ Vzpomínky Marie Hokeové (*1945).

¹⁹⁹ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 58, 64, 65, 187.
Kronika obce Markvartice, III. díl, s. 155.

V obci po celou dobu komunismu fungovalo několik masových organizací. V prosinci roku 1948 vznikla Organizace žen²⁰⁰ v rámci Jednotného svazu českých zemědělců, ale již v roce 1952 se rozpadla. V mnoha obcích nahradil Organizaci žen Výbor žen patřící pod MNV, ale v Markvarticích neměla žádná žena zájem o členství. Až v roce 1976 vznikla obdobná organizace nesoucí název Svaz žen²⁰¹. Střídavě vznikal a zanikal Svaz československé mládeže²⁰². Nikdy nevyvíjel významnější činnost, pouze jednou uspořádal výstavu pod názvem „Tvořivosti mládeže“. V letech 1950 – 1968 působil v obci Svaz československo-sovětského přátelství²⁰³. Od roku 1956 působila v obci Osvětová beseda²⁰⁴, která pořádala různé přednášky a besedy, které měly rozšířit všeobecný přehled občanů. Vysokým počtem členů se honosil Československý červený kříž, který pravidelně pořádal dárcovské odběry krve, kterých se hojně Markvarečtí účastnili. Několik místních občanů se připojilo k organizaci Zahradkářů²⁰⁵ se sídlem ve Staré Říši a k Mysliveckému sdružení v Rozseči. Nejvýznamnější masovou organizací v obci nadále zůstával Sbor dobrovolných hasičů.

Náboženskou situaci v období socialismu ovlivňoval antiklerikální postoj státních představitelů, který se odrazil v odchodu mnoha věřících z církve. Prvním krokem v boji proti církvi se stala „Akce K“, která proběhla v dubnu 1950. „Akci K“ předcházela proces „Machalka a spol.“, který se bezprostředně dotýkal kláštera v Nové Říši. V pátek 3. února 1950 došlo k prohlídce novoříšského kláštera, při níž Státní bezpečnost našla zbraně, které tam dle všech domněnek předtím schovala, a následně zatkla opata Augustina Machalku. O pět dní později zatkl StB provizora Ludolfa Bartáka. Opat Machalka byl za vlastizrady odsouzen k 25 letům odnětí svobody a pokutě ve výši 50 000 Kčs a provizor Barták byl za zamlčování trestné činnosti svého představeného odsouzen k dvěma letům odnětí svobody a ztrátě občanských práv na dobu 3 let. V dubnu pak museli ostatní novoříšští řeholníci opustit klášter, a tak přišli nejen o klášterní budovu, ale i o ostatní movitý i nemovitý majetek, jehož správcem se stal stát.²⁰⁶ Následkem odchodu novoříšských

---

²⁰⁰ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 67.

²⁰¹ Kronika obce Markvartice, III. díl, s. 174.

²⁰² ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 147-148.

²⁰³ Kronika obce Markvartice, II. díl, s. 81.

²⁰⁴ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 77.

²⁰⁵ Vzpomínky Antonín Brychta (*1926).

²⁰⁶ NOVOTNÝ, K. *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*. Praha, 2006, s. 85-87.

premonstrátů přešla správa staroříšské farnosti do rukou diecézních kněží, kteří farnost spravovali až do roku 1990. Poté se stal administrátorem farnosti novoříšský premonstrát Siard Ivan Klement, který v období socialismu patřil do ilegálního katolického společenství Koinótés, které se sdružovalo kolem tajně vysvěceného biskupa Felixe Maria Davídka.²⁰⁷ Jednalo se o skrytou teologicko-vzdělávací organizaci ve formě katolické univerzity. Davídek tajně vysvětil 15 biskupů a asi 120-150 kněží.²⁰⁸ A právě tajné biskupské svěcení z rukou Davídka přijal i staroříšský farář Siard Ivan Klement O. Praem²⁰⁹, který o společenství řekl: „*O. Felixovi nebyl nikdo představen bez souhlasu a doporučení společenství (mě přivedl do komunity spolubratr P. Marián Kabelka O. Praem). Dýchlo tu na mě obnovené prvotní křesťanství. (...) O. Felix si premonstrátského řádu velmi vážil a respektoval jeho představené. Dbal velmi na naše odborné vzdělání – já jsem studoval novořečtinu a později hovorovou čínštinu na brněnské univerzitě a později (společně s P. Jiřím Krpálkem) speciální medicínu a etnografii.*“²¹⁰

7.2. Život v obci v letech 1990-2000

Na počátku nového roku 1990 proběhla v obci další schůze OF. Podle zápisů z kroniky probíhala bouřlivě a nechyběly při ní živé diskuse, jelikož často docházelo k vyhoceným sporům mezi členy KSČ, MNV a nově vznikající politickou kulturou.²¹¹ Nová politická scéna v Markvarticích se zrodila již na počátku roku 1990 z řad místní mládeže, která se zasadila o osamostatnění Markvartic od Staré Říše. Mládež se na schůzi 1. února 1990 dohodla, že obnoví činnost obecního výboru v obci. Následně pak proběhly schůze ještě 5. a 14. února,

---

²⁰⁷ **Felix Maria Davídek** (1921-1988) přijal nejdříve kněžské svěcení a později tajné biskupské svěcení z rukou svého žáka Ing. Jana Blahy. Kromě studia teologie získal doktorát v oboru filozofické psychologie, dále se věnoval lékařské medicíně, ekonomii, kybernetice, teorii řízení atd. Kromě češtiny hovořil dalšími pěti jazyky. V roce 1964 se vrátil po 14 letech z vězení a po tajném vysvěcení na biskupa v roce 1967 začal budovat podzemní církev. Pořádal řadu vzdělávacích seminářů v rámci katolické teologie, připravoval budoucí kněze. Od počátku 80. let se začal jeho zdravotní stav rapidně zhoršovat. Zemřel mnohými obdivován a mnohými nepochopen v Brně, kde byl i pohřben.

ČERNÝ, M. *Život podzemní církve na Moravě na příkladu některých vybraných osobností*. Olomouc, 2012, s. 4.

²⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 6.

²⁰⁹ Na biskupa vysvěcen 15. března 1973.

FIALA, P. – HANUŠ, J. *Koinótés : Felix M. Davídek a skrytá církev*. Brno, 1994, s. 128.

²¹⁰ Tamtéž, s. 132.

²¹¹ Kronika obce Markvartice, IV. díl, s. 162.

na kterých se jednomyslně odhlasovalo, že od 1. března začne úřadovat nový obecní výbor ve složení: Němec Jaroslav, Burian František, Nedvěd Josef, Nahodil Jan, Hlatká Helena, Brychta Jiří, Brychta Antonín, Marek Stanislav, Minář Josef, Blecha František, Fárka Jan, Ganzvohl Josef, Kvasničková Marie, Chromý Josef, Trávníček František.²¹²

První svobodné volby do Federálního shromáždění a České národní rady zaznamenaly ve dnech 8. – 9. 6. 1990 téměř stoprocentní volební účast. V místních volbách s přehledem zvítězilo Občanské fórum, které získalo polovinu všech hlasů. Druhé místo obsadila tradičně Křesťanská demokratická unie. Více jak deset platných hlasů dále obdržela Komunistická strana Československa, Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko a Spojenectví zemědělství a venkova.²¹³

První porevoluční komunální volby proběhly 24. listopadu 1990, při kterých občané vybírali z 22 kandidátů sedm zastupitelů. Rozložení kandidátů do politických stran vypadalo následovně:²¹⁴ Sdružení nezávislých kandidátů – Hasičů Čech a Moravy 7 kandidátů, OF 7 kandidátů, KDU 5 kandidátů, KSČ 2 kandidátů, ČSS 1 kandidát.

Největší spory mezi místními i okolními občany nastaly při likvidaci JZD. Nová politická situace neumožňovala dosavadní způsob fungování JZD, a proto se jako jediné možné řešení jevila likvidace JZD a následné založení Zemědělské společnosti Stará Říše, s.r.o.²¹⁵ Likvidaci družstva předcházela celá řada schůzí, které přinesly celou řadu konfliktů mezi bývalými družstevníky. Každý chtěl z družstva zpět vše, co do něj přinesl. „*Každý chtěl dostat nejlepší traktor, nejlepší dobytek. Docházelo k nerovnoměrnému dělení. Jeden vytahoval na druhého zapomenuté věci, jen aby dostal to, co chtěl. Všichni si vzájemně vyčítali a záviděl jeden druhému.*“²¹⁶

Kromě nových politických možností otevřel počátek 90. let nové možnosti v ekonomické oblasti. Každý mohl začít podnikat v jakékoli oblasti lidské činnosti, na vesnici se vrátila možnost soukromého hospodaření. V Markvarticích vzniklo

---

²¹² Tamtéž, s. 166.

²¹³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby* [online]. 2013 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://volby.cz/>

²¹⁴ Kronika obce Markvartice, IV. díl, s. 168.

²¹⁵ ZEJDA, R. *Markvartice, dějiny a domopis*. Markvartice, 2012, s. 97-98.

²¹⁶ Vzpomínky Marie Hokeové (*1945).

několik firem s různými účely podnikání a obnovilo se soukromé zemědělství. Rozvíjel se kulturní a náboženský život. Roku 1992 vzniklo Myslivecké sdružení, které se vydělilo z Mysliveckého sdružení Rozseč. Uspořádala se farní pouť do Mariaszell, na kterou se jelo třemi autobusy. Dále byla obnovena pěší pouť na Nepomuky u Staré Říše, do Kostelního Vydří, na Humberk u Krasonic. Obnovila se tradice průvodů na slavnost Božího Těla. Poprvé po 42 letech se slavila ve farním kostele ve Staré Říši pouť na sv. Cyrila a Metoděje. V Markvarticích se místní pravidelně scházeli při tanečních a plesových zábavách a pro seniory připravovaly místní děti každoročně zábavné pásmo.

Závěr

Tato práce se snaží představit život malé obce v kontextu velkých dějin 20. století. Popisuje historický vývoj Markvartic od první písemné zmínky do počátku nového tisíciletí. Poukazuje, jak se celonárodní ekonomické, společenské a politické změny promítají do života malé obce, která stojí mimo hlavní centrum dění, a stává se tak nepřímým adresátem všech proměn života.

Při své práci jsem primárně vycházela z obecní kroniky, která vytvořila osnovu historických událostí v obci, které doplnily další prameny, literatura a především výpovědi pamětníků. Počáteční obavy z nedostatku odborné literatury nakonec nahradila široká řada regionální literatury, která zasadila obec do života celého regionu. Vzhledem k širokému rozpětí bádání období nebylo možné uvést všechny získané informace a při popisu dějin zacházet do přílišných detailů. Proto jsem se rozhodla, že všechny uvedené i neuvedené informace sjednotím do jednoho celku, který se stane jakýmsi osobním archivem, který budu dál rozšiřovat, protože stále objevuji nové zdroje informací.

Práce sice vychází převážně z písemných pramenů a literatury, ale domnívám se, že nejcennější část celé práce tvoří jednotlivé vzpomínky pamětníků. Ačkoliv jsou vzpomínkové pasáže většinou krátké, tvoří pomyslný poslední kus mozaiky. Pamětník prožil dané historické období, stal se součástí dějin, a proto dokáže velmi dobře zhodnotit prožitou minulost. Za stěžejní výpověď považuji svědectví²¹⁷ Josefa Kučery, který podal autentické svědectví o životě člověka, který prožil komunistickou perzekuci. Své vyprávění doplnil o dobový materiál²¹⁸, který zcela konkrétně dokládá dopady socialistické politiky.

Sledované období ukázalo Markvartice ve chvílích rozkvětu i pádu. Představilo život v obci za války i v dobách míru, život pod hlavičkou totality i svobody. Dějiny 20. století skončily, ale život v obci pokračuje dál. Je to už 756 let, kdy se začalo mluvit o obci Markvartice.

---

²¹⁷ Viz Příloha č. 2.

²¹⁸ Viz Příloha č. 3 a 4.

Použitá literatura

Prameny:

- Archiv Kanonie premonstrátů v Nové Říši
Haus Protocoll der Pfar Alt Reich II. (1850-1908)
- Soukromý archiv Antonína Brychty
Kronika obce Markvartice I.-IV. díl (kopie)
- Soukromý archiv Josefa Kučery
Článek z Vesnických novin
Kopie rozsudku Josefa Kučery
- Státní okresní archiv Jihlava
Fondy: Základní devítiletá škola Markvartice

Literatura:

- 100 let Sboru dobrovolných hasičů v Markvarticích.* Markvartice: Obecní úřad Markvartice, 2000.
- ADÁMEK, Karel. *Z naší doby. Díl čtvrtý.* Velké Meziříčí: Tiskem a nákladem J.F. Šaška, 1890. 305 s.
- BAJER, Pavel. *Únor 1948 na Jihlavsku* [online]. 2011 [cit. 2013-03-19]. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2011. 103 s. Vedoucí práce Libor Svoboda.
- BARTOŠ, Josef a kol. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960: Sv. XII, Okresy: Třebíč, Moravské Budějovice, Dačice.* Vyd. 1. Ostrava: Profil, 1990. 321 s. ISBN 80-7034-038-X.

BERINGER, Jan - JANOUŠEK, Jaroslav. *Město a panství Telč*. Telč: Nákladem českého knihkupectví Emila Šolce, 1892. 289 s.

BISTRICKÝ, Jan. *Nejstarší osídlení horního Podyjí*. AUPO Historica 31, 2003, s. 29-35.

BLAŽEK, Petr a kol. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010. 635 s. ISBN 978-80-213-2033-8.

BUREŠOVÁ, Jana a kol. *Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací (1939-1945): sborník příspěvků ze symposia k 70. výročí vypuknutí druhé světové války*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. 128 s. ISBN 978-80-87211-38-0.

ČERNÝ, Karel – GÖBL, Luboš – KRČÁL, Petr. *Muži Masarykovy republiky a kraj Vysočina*. Jihlava: Tváře, 2008. 79 s. ISBN 978-80-254-2691-3.

ČERNÝ, Michal. *Život podzemní církve na Moravě na příkladu konkrétních osobností*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. 46 s. Vedoucí práce Tomáš Parma.

DUŠEK, Milan. *Nová Říše*. Nová Říše: Novoříšský kulturní spolek, 2007. 286 s. ISBN 978-80-239-8946-5.

FIALA, Petr - HANUŠ, Jiří. *Koinótés: Felix M. Davídek a skrytá církev*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1994. 177 s.

FILIPOVSKÝ, Karel. *Zeměpisný nástin hejtmanství dačického*. Třebíč: Nákladem knihkupectví J.F. Kubeše, 1879. 145 s.

GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996. 288 s. ISBN 80-85821-35-4.

HÁLEK, Vítězslav. *Pohádky z naší vesnice*. Praha: Mladá fronta, 1956. 114 s.

HAVLÍKOVÁ, Jana et al. *Museli pracovat pro Říši: nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války: doprovodná publikace k výstavě pořádané Státním ústředním archivem v Praze, Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR a Kanceláří pro oběti nacismu ČNFB: Státní ústřední archiv v Praze - Archivní areál Chodovec 1. duben - 9. květen 2004*. V Praze: Státní ústřední archiv, 2004. 110 s. ISBN 80-86712-06-0.

HERZÁN, Martin. *Jihlava ve spárech STB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945-1990*. Jihlava: J. Vybíhal, 2011. 127 s. ISBN 978-80-260-0026-6.

HOSÁK, Ladislav a ŠRÁMEK, Rudolf. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Academia, 1970-1980. 2 sv.

JAROŠ, Zdeněk. *90. výročí Republiky 1918-2008*. Jihlava: Muzeum Vysočiny, 2008. 19 s. ISBN 978-80-86382-21-0.

Kamenitá historie: Čtyřicet let socialist. zemědělství na Jihlavsku. Jihlava: OV KSČ, 1989. 88 s.

Komunismus na Vysočině: stalo se v době nesvobody a třídní nenávisti III. Jihlava: Parolaart, 2001. 147 s. ISBN 80-238-7522-1.

KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinnosti: česká politika 1989-1997*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2010. 377 s. ISBN 978-80-87029-98-5.

LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 1082 s. ISBN 978-80-7106-963-8.

MADEJA, Ondřej. *Kulturní život premonstrátského kláštera v Nové Říši v letech 1848-1948 a jeho působení na širokou veřejnost*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. 126 s. Vedoucí práce Jiří Dvořák.

Nauč se chránit před účinky zbraní hromadného ničení: Na pomoc všenárodní přípravě k civilní obraně. Praha: NV, 1960. 60 s.

NEKUDA, Vladimír, et al. *Dačicko, Slavonicko, Telčsko : Vlastivěda moravská*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2005. 1070 s. ISBN 80-7275-059-3.

NOVOTNÝ, Kamil. *Klášter premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*. Nová Říše: Univerzita Karlova v Praze, 2006. 103 s. Vedoucí práce Petr Kubín.

PISKOVÁ, Renata a kol. *Českoslovenští legionáři 1914-1920: rodáci a občané okresu Jihlava*. Jihlava: Okresní úřad Jihlava, 2001. 168 s. ISBN 80-238-8213-9.

RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef a kol. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, I. díl. Praha: Český statistický úřad, 2006. 759 s. ISBN 80-250-1310-3.

ŠERÁ, Lucie. *Příspěvek k partyzánskému hnutí na Třebíčsku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2008. Vedoucí práce Jaroslav Vaculík. 40 s.

ŠIMKA, Alois. *První světová válka a Jihlavsko*. Jihlava: Okresní archiv, 1964. 36 s.

ŠRÁMEK, Fráňa. *Modrý a rudý; Stříbrný vítr; Léto; Splav*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 597 s. ISBN 80-7106-386-X.

TIRAY, Jan. *Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy. Díl IV místopisu, Jihlavský kraj. Čís. 64, Telecký okres.* V Brně: Musejní spolek, 1913. 456 s.

TYL, Heřman Josef. *Psancem.* Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 215 s. ISBN 80-85766-62-0.

VÍTKOVÁ, Romana. *Česko-německé vztahy na Dačicku v I. polovině 20. století.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011. 105 s. Vedoucí práce Michaela Dvořáková.

Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945. Praha: Ministerstvo obrany ČR - AVIS, 2005. 348 s. ISBN 80-7278-233-9.

VYBÍHAL, Jiří. *Jihlava pod hákovým křížem.* Jihlava: Nová tiskárna Pelhřimov, 2009. 343 s. ISBN 978-80-254-7971-1.

Západní Morava: vlastivědný sborník. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2008. 256 s. ISBN 978-80-7275-078-8.

ZEJDA, Radovan. *Markvartice, dějiny a domopis : věnováno obci k 755. výročí první písemné zprávy.* Markvartice: Obecní úřad Markvartice, 2012. 558 s. ISBN 978-80-7268-925-5.

Periodika:

ACTA RERUM NATURALIUM, 2007

JIHLAVSKÉ LISTY, 2005, 2009

JISKRA, 1953

LIDOVÉ NOVINY, 1942

NAŠE OMLADINA, 1918

Webové stránky:

<http://www.obecmarkvartice.cz/muzi-odvedeni-do-valky-v-letech-1914-1918/d-1531/p1=2223>, vyhledáno 25. 4. 2013

http://vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=327_projevy.html&typ=HTML, vyhledáno 25. 4. 2013

<http://volby.cz/>, vyhledáno 25. 4. 2013

Seznam užitých zkratk

AGR	– Agrární strana ²¹⁹
ČNS	– Československá strana národně socialistická
Čs.	– československý
ČSD	– Československá sociální demokracie
ČSDSD	– Československá sociálně demokratická strana dělnická
ČSL	– Československá strana lidová
ČSR	– Československo
ČSS	– Československá strana socialistická
JZD	– Jednotné zemědělské družstvo
KSČ	– Komunistická strana Československa
MNV	– Místní národní výbor
OF	– Občanské fórum
ONV	– Okresní národní výbor
SdP	– Sudetenpartai
SNB	– Sbor národní bezpečnosti
SOkA	– Státní okresní archiv
SSSR	– Svaz sovětských socialistických republik
StB	– Státní bezpečnost
Zruš.	– zrušena
ŽOS	– Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

---

²¹⁹ V roce 1922 se strana přejmenovala na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu.

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam odvedených mužů do 1. světové války

Příloha č. 2: Svědectví Josefa Kučery

Příloha č. 3: Novinový článek o „kulakovi“ Josefu Kučerovi ze Stranné

Příloha č. 4: Fragment rozsudku Josefa Kučery

Příloha č. 1: Seznam odvedených mužů do 1. světové války²²⁰

Následující soupis podává přehled odvedených mužů do 1. světové války, kteří se v Markvarticích narodili nebo v nich pracovali.

1914:

Eliáš Josef (čp. 27), Novotný Jan (čp. 45), Nevrkla Antonín (čp. 50), Beneš Leopold (čp. 75), Binka Jan (čp. 2), Baloun František (čp. 4), Blecha František (čp. 12), Nedvěd Antonín (čp. 13), Tesař František (čp. 14), Kvasnička František (čp. 18), Binka František (čp. 28), Doležal Antonín (čp. 31), Lojda Jan (čp. 32), Rojík Jan (čp. 36), Zimerman František (čp. 49), Štancl Josef (čp. 49), Chromý Josef (čp. 51), Štancl Josef (čp. 24), Machovec František (čp. 69), Němec Matěj (čp. 66), Novotný Stanislav (čp. 37), Nedvěd Jan (čp. 73), Brychta František (čp. 3), Tesař František (čp. 44), Blecha Josef (čp. 17), Lojda Antonín (čp. 32), Brychta Josef (čp. 46), Adam Eduard (čp. 1), Vojta Ludvík (čp. 75).

1915:

Tesař František (čp. 19), Ganzwohl František (čp. 9), Burian Stanislav (čp. 43), Tesař Josef (čp. 5), Nevrkla Antonín (čp. 65), Blecha Václav (čp. 33), Štancl František (čp. 49), Nechvátal Tomáš (čp. 11), Blecha Jan (čp. 12), Tichý Jaroslav (čp. 21), Doležal Jaroslav (čp. 31), Ganzwohl František (čp. 40), Lojda Josef (čp. 32), Tichý Jan (čp. 32), Brychta František (čp. 20), Rojík František (čp. 36), Nevrkla Josef (čp. 65), Havelka Alois – obec Chlístov (čp. 7), Tesař Jan (čp. 5), Jeřábek Jan – obec Sedlatice (čp. 4), Baloun Josef (čp. 4), Nedvěd Petr (čp. 73), Jeřábek Ludvík – obec Sedlatice (čp. 4), Baloun Stanislav (čp. 42), Fiala Josef (čp. 54), Svoboda Matěj (23), Binka Josef (čp. 28), Sylvestr František (čp. 8).

1916:

Brychta Jakub (čp. 16), Brabenec Jan (čp. 16), Burian Petr (čp. 43), Daňhel Josef (čp. 35), Dufek František (čp. 48), Hladký Josef (čp. 72), Pokorný Josef (čp. 22), Soukup Jan (čp. 38), Škorpík Martin (čp. 53), Tesař František (čp. 44), Marek Karel (čp. 41).

---

²²⁰ Muži odvedeni do války v letech 1914 - 1918. In: *Markvartice* [online]. 2004 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://www.obecmarkvartice.cz/muzi-odvedeni-do-valky-v-letech-1914-1918/d-1531/p1=2223>.

1917:

Tesař Augustin (čp. 44), Rojík Bedřich (čp. 36), Nedvěd Jan (čp. 13), Fortelný Josef (čp. 5), Doležal Josef (čp. 31), Pokorný Josef (čp. 22), Brychta Antonín (čp. 3), Blecha Josef (čp. 33), Příklad Josef (čp. 6), Soukup Ludvík (čp. 4), Brabenec Rudolf (čp. 1), Mátl Antonín (čp. 26), Vyskočil František (čp. 34), Machek Jan (čp. 1), Prosinger Jan (čp. 1), Ganzwohl Jan (čp. 40).

1918:

Blecha Josef (čp. 17), Doležal Jan (čp. 16), Lojda Václav (čp. 32), Baloun Adolf (čp. 42), Blecha František (čp. 77), Tichý Stanislav (čp. 21).

Příloha č. 2: Svědectví Josefa Kučery²²¹

Josef Kučera se narodil v roce 1943 do tradiční statkářské rodiny ve Stranné u Telče. Na přelomu 19. a 20. století došlo k velkému rozkvětu rodinného hospodářství, díky kterému se stala rodina nejbohatší ve vsi. Jeho otec se narodil v roce 1898 a matka v roce 1906. Po svatbě v roce 1936 převzali hospodářství, a navázali tak na práci předchozích generací. Hospodářství jejich společnou prací vzkvétalo a všichni si mysleli, že rodinné štěstí potrvá navěky. Přišel únor 1948. Otec Josefa Kučery musel plnit plán dodávek státu. Neměl dostatek sil a prostředků, a proto nezvládal odvádět všechny požadované dodávky. Bylo zřejmé, že tento stav dlouho nevydrží. V dubnu roku 1952 přijela Státní bezpečnost, která jeho otce zatkla, protože uchovával lovecké zbraně a na jedné fotce s myslivci měl jako jediný psa, takže vše nasvědčovalo domněnce, že je „něco víc“. Josef Kučera vzpomíná na situaci zatčení. Tehdy se sourozenci „válel sudy“. Najednou přijelo auto, ze kterého vyskočili muži v dlouhých kabátech se samopaly a obklíčili dům. Za několik dní proběhl soud, který jeho otce obvinil ze sabotérství, za které byl odsouzen k sedmi letům těžkého žaláře. Trest si odpykával v Plzni na Borech. O rok později akce „K“ pokračovala. Poslední červnový týden přišel dopis, který oznamoval, že se bude muset s matkou a sestrami, z nichž jedna trpěla Downovým syndromem, odstěhovat. V dopise se nenacházel důvod vystěhování, jeho matka nikdy nebyla obžalovaná. Jednalo se pouze o strategické gesto zapadající do plánu KSČ. Tehdy také proběhla měnová reforma, po které jeho matce zbylo pouhých 40 Kčs, ze kterých koupila za 10 Kčs máslo, aby upekla vdolky na cestu. Do začátku na novém místě jí tak zbývalo pouhých 30 Kčs. V den odjezdu pro ně přijelo nákladní auto. Ačkoliv si do něj směli naložit, co chtěli, vešlo se do něj pouze sedm postelí a nějaké drobnosti. Dům museli nechat otevřený. Na statku zůstalo ještě několik slepic a koza, kterou matka slíbila sousedům, ale lupiči byli rychlejší a kozu ukradli. Celá rodina se pak posadila na korbu, která nebyla ani přikrytá plachtou. Vyjeli v 10 hodin dopoledne a potom jeli 18 hodin až na stanovené místo. Každému z nich se honily v hlavě myšlenky „*Kam jedeme? Vrátime se někdy?*“²²². Jejich nová adresa zněla Velký Valdštejn 49, pošta Henčice, okres Krnov. Velký Valdštejn zůstal prázdný po odsunu Němců, a proto se stal

---

²²¹ Srov. Vzpomínky Josefa Kučery (*1943).

²²² Vzpomínky Josefa Kučery (*1943).

výhodným místem pro nevhodící se občany. Kromě Kučerovy rodiny bydlely v obci ještě další tři rodiny „kulaků“ a početná skupina Řeků, kteří sem utekli před řádící válkou v jejich zemi. Matka začala pracovat ve státním statku, Josef Kučera se sestrami chodil do přespolní školy. Po celou dobu nevěděli, co se děje ve Stranné, protože nebyli v kontaktu se sousedy. Ve Velkém Valdštejně žili všichni ve strachu, protože „*Němci vyhrožovali, že se sem vrátí a že na každém stromu bude viset jeden Čech.*“²²³ V roce 1956 se poprvé začalo blýskat na lepší časy. Toho roku se mohli všichni vrátit na Vysočinu. Nastěhovali se do bytu na Kasárnách v Markvarticích. Matka začala pracovat na místním státním statku a Josef Kučera se sestrami dokončil povinnou školní docházku. Nikomu z nich nebylo povoleno pokračovat ve studiu. Důvod: otec sabotér a nepřítel lidově demokratického zřízení. Sestra Jarmila vždy prospívala s výborným prospěchem, a proto se přihlásila na Střední průmyslovou školu v Třebíči, kam byla následně přijata, protože se škola nacházela v jiném okrese, a tak nemusela přikládat povolení ke studiu z pracovního úřadu. I když se po čase zjistilo, že jí dané povolení chybí, směla po přímluvě svých učitelů ve škole zůstat. Otce propustili z vězení v roce 1959, aniž by je vedení věznic dopředu informovalo, a tak se jeho otec s podlomeným zdravím potuloval po Plzni. Když se o tom dozvěděli, sehnali auto a pro otce jeli. Když ho našli, byl v takovém stavu, že ho museli ihned odvézt do nemocnice. Poté s nimi bydlel na Kasárnách, ale jeho zdraví utrpělo ve vězení natolik, že vůbec nevycházel z domu. Zemřel v červenci 1964. V roce 1971 se Josef Kučera přestěhoval s matkou do rodinného domku v Markvarticích, kde bydlí dosud. Matka se při práci u krav nakazila tuberkulózou, na kterou v roce 1975 zemřela. Po sametové revoluci Josef Kučera žádal o navrácení majetku a rehabilitaci otce. Jeho otec byl zbaven veškeré viny a zároveň mu byla vyměřena náhrada za pobyt ve vězení ve výši 2 500 Kč za každý měsíc strávený ve věznicí. Podle nařízení státu měl Josef Kučera dostat zpět statek i se všemi polnostmi. Avšak skutečnost vypadala úplně jinak. Do rodného domu se totiž v roce 1956 nastěhoval jistý Vladimír Grundmann, který dům získal díky stranické aktivitě. Kromě něj v domě pobýval jeho syn Emil Grundmann a družka Františka Hartmanová. Po smrti Vladimíra Grundmanna a následném odstěhování jeho družky náležel statek podle dekretu na bydlení právě Emilu Grundmannovi. Zahradu, pole i les užívalo v době jejich odsunu několik majitelů. Téměř nikdo se

---

²²³ Vzpomínky Josefa Kučery (*1943).

nechtěl lehce získané půdy vzdát. Začal koloběh soudních řízení. Část zahrady dostal Josef Kučera zpět v roce 1982, ale o zbývající parcely se musel soudit. Grundmann dům zcela zdevastoval. Zazdil okna, vytrhal trámy, v celém domě kouřil, aniž by větral, elektřina byla odpojena, protože neplatil poplatky apod. Josef Kučera na něj podal žalobu. Soud s konečnou platností prohlásil Josefa Kučera za jediného majitele domu. A tak se po dlouhých 51 letech stala majitelem usedlosti ve Stranné rodina Kučerova. Ale přesto. Ztracená léta jim nikdo nikdy nevrátí a utržené rány nezahojí. A navíc situace stále pokračuje. Po několika letech pokojného hospodaření se objevily nové konflikty se sousedy, začínají nové soudní spory, a to jen kvůli tomu, že „*Na Kučerovým se vždycky kradlo!*“²²⁴

---

²²⁴ Vzpomínky Josefa Kučery (*1943).

Zvláštní vydání.

VESNICKÉ NOVINY

OKRESU TŘEŠŤ

Ročník III. - Číslo 4.

V Třešti v květnu 1952

Cena Kčs 1,-

Vesnický boháč Kučera ze Stranné č. 5 - odhalený a po zásluze potrestaný sabotér

Po celý den dne 23. května 1952 soudil okresní soud z Třeště 36ti-hektarového zapřisáhlého nepřítele socialismu, vesnického boháče Josefa Kučera z osady Stranná čp. 5, obec Dyjice, okres Třešť. Okresní prokurátor Dr. Vašák přednesl po zahájení procesu žalobu. Kučera po celý život, až do roku 1950 vykořisťoval několik stálých pracovních sil, které bez ohledu na čas a počasí ve všední dny i o nedělích dřel do úpadu. Vykořisťovatelskou tvář tohoto vesnického boháče ukázal prokurátor, když vypočítával v obžalobě jeho zločinné sabotážní činy.

Tak Kučera vědomě a úmyslně sabotoval pětiletý hospodář. plán tím, že neplnil na zemědělském úseku povinnosti svého povolání; toto obcházel zejména tím, že se nestaral řádně o své hospodářství, neplnil stanovené dodávky, zejména v živočišné výrobě a v mléce, neobdělával řádně pole, nedodržel plánované osevní plochy, nevybral všechna umělá hnojiva a ještě velkou část těchto hnojiv zašantročil, místo aby jich použil na svá pole, svoji manželku zrazoval od řádného plnění zemědělských povinností a aby zakryl neochotu včas zahájit a vůbec zahájit jarní práce, bez náhrady prodal jednoho ze svých dvou koní a jarní polní práce vůbec nezačal.

V letech, kdy měl dva stálé čeledíny, zejména v době okupace, jednoho z nich, a to Štefana Gabolíka, dokonce tělesně surově trestal. Ve své nenávisti vůči pracujícím došel dokonce tak daleko, že Gabolík bil vidlemi a mazal mu obličej kravin-cema. To však zdaleka ještě není všechno. Funkcionářům MNV v Dyjici psal výhrůžné dopisy, v nichž na jedné straně se dovolával jejich svědomí a snažil se působit na jejich dělnický cit a v zápatí na dal-

ších řádcích jim vyhrožoval. Skrytými útoky na jejich odpovědnost činil nátlak na tyto funkcionáře, aby byl zbaven následků svého špatného hospodaření a v dalších dopisech zase se snažil dosáhnouti neoprávněně povolení domácí porážky vepře, vydání mlecího povolení, potravinových lístků a jiných jemu nenáležejících výhod.

V dalším průběhu přelíčení se ukázalo, že jeho vykořisťovatelské snahy se projevovaly zejména v odměňování za vykonanou práci najatých pracovních sil z místa a okolí, jakož i stálých pracovníků. Za práci blahosklonně dovolil nažít si trávu s mezí a někdy jim dovolil nasázet si na kousičku pole pod mezí brambory. Lidem z bývalé „obecní pastoušky“ platil za celodenní dřinu 5 Kčs. Ze v „obecní pastoušce“ nebydleli vesničtí boháči, to Kučera přiznal. „Čeledínům“ Gabolíkovi a Magnimu dal v době okupace jednou za rok před vánoce 1.000 Kčs. Poněvadž Gabolík neviděl peníze po celý rok a nemohl si tedy koupit ani cigarety, nechával si Kučera sam-zřejmě jeho tabačenkou. Vezmeme-li v úvahu, že kuřáci dávali nekufákům za tabačenkou 1.000 Kčs i více, je vlastně ještě dnes Kučera Gabolíkovi za těch 7 let okupace několik tisícovek dlužen.

Kučera sám nikdy mnoho nepracoval. Také mu to nebylo třeba. Vždy za něj dřel na jeho polích jiní a on jen tak s puškou chodil po lesích, kterých má 8 hektarů, a po polích svého revíru. Ze měl přízeň u okupantů, ukazuje skutečnost, že po celou dobu okupace mu ponechali jak honitbu, tak i lovecké zbraně. Ponechali mu to proto, že plnil všechny dodávky vzorně a ještě předával a že v něm viděli svého spojence proti dělnické třídě. Politicky organizován prý nikdy nebyl. Ale vždycky volil agrárníky, protože prý to byla strana zemědělská; zapomenl však dodat, že tato strana vždycky dobře hájila zájmy velkostatkářů a vesnických bohátů. Znal se dobře s bývalým agrárnickým poslancem Staňkem a se senátorem Fojtem. Stýkal se prý s nimi jen snad proto, že to byli krajané.

Ze svědeckých výpovědí jeho bývalých čeledínů Gabolíka a Magniho dokresluje se soudu a všem přítomným charakter Kučerův. Čeledín Gabolík na příklad nesměl nikdy vstoupit do kuchyně, nebyl-li k tomu vyzván. V místnostce, ve které

oba spávali, nesměli si zatopit Kučerovým dřevem. Museli si chodit do lesa na chrástí. Ale i tak Kučera měl zájem, aby jim ztěžoval jejich trpký život a dokonce jim ucpal komín kabátem. Při snídani a při obědě šel Kučera všem přikládat. Jedl málo a druhým vyčítal, že si krájí velký krajíc chleba a že si berou moc bramborů. Bílou kávu, o kterou není u žádného zemědělce nouze, dostávali tak jedenkrát za měsíc. Magni byl na tom o něco lépe, neboť dostal hrnek mléka, ovšem tak, aby to Kučera neviděl, jestliže jeho manželce v kuchyni s něm přimohl. Zvířecnost Kučerova se projevovala zejména v době okupace v tom, že Gabolík tělesně trestal. Jednou ho zbil vidlemi, jindy zase ho políčkoval, a aby ukázal svoji kulackou kulturu, dokonce jednou nabral do Gabolíkovišce čepice kravské lejno a celý obsah mu omazal o tváře. Prázdné konservy, vytažené z močůvky, měl Gabolík ve svém muzeum lůžku dosti často. Tak zacházel typický třídní nepřítel se svými stálými dělníky v době, kdy věděl, že okupanti jsou jeho spojenci a že se mu tedy nemůže za tyto hnusné činy nic stát.

Kučera se před soudem dušuje, že není pravdou, co žaloba říká, avšak oba předvolaní svědci mu tváří v tvář dokazují naprosto přesvědčivě, že s nimi skutečně tak nelidsky zacházel. Dále Kučera říká, že má „kladný poměr“ k dnešnímu budování a vůbec k dnešnímu společenskému řádu. I jeho obhájce se snaží a pomáhá mu vzpomenout si na nějaký ten kladný postoj, pro který vlastně stojí před soudem. Přes 300 přítomných dělníků, malých a středních rolníků a zástupců lidové správy z okolních obcí byli opravdu lychtívi slyšet, jaký to postoj byl. A slyšeli.

Během okupace plnil Kučera dodávky vzorně a ještě dával naopak více, než mu bylo uloženo. „Však také byly dodávkové úkoly nízké“ — hájí se Kučera — „a pracovních sil jsem měl dostatek“ — říká dále. A my dodáváme, že na okupanty tehdy dřeli dělníci a rolníci téměř z celé Evropy. Po osvobození, kdy Rudá armáda vyhnala fašisty z naší země a Kučera ztratil své spojence, najednou jeho pole přestala rodit a krávy přestaly dojit. I vepří přestali u Kučerů na sebe přibírat. Aby neztratil posici v obci, Kučera vstoupil do bývalé národně socialistické strany, za kterou byl podle paritního zastoupení zvolen jako funkcionář MNV. To ještě Kučera věřil, že se stávající situace neudrží a že „jejich“ mi-

²²⁵ Archiv Josefa Kučery.

zástři a poslanci ve vládě si to s komunisty brzy vyřídí. Přišel však slavný únor 1948, kdy dělnická třída po odražení kontrarevolučního puče upevnila svoji moc i v obci Dyjčice a Kučera byl z funkce MNV vyloučen a jeho tajné touhy se rozplynuly. A tak Kučera začal postonávat, šel k lékaři a ten mu napsal, že na něj asi „něco spadlo“ a že je těžké práce neschopen. A opravdu tomu tak je. Spadlo to naň v roce 1945, pak v r. 1948, to už bylo tvrdší, a konečně po třetí, když bdělé bezpečnostní orgány jej odhalily jako sabotéra hospodářského plánu.

Jeho „neschopnost“ k práci byla zejména po odchodu poslední stále pracovní síly zvyšována injekcemi „Svobodné Evropy“ a „Hlasu Ameriky“. Tak na př. v roce 1950 přestal již mít Kučera zájem o hospodářství a zůstal dlužen za tento rok 2.646 litrů mléka, 239 kg vepřového masa, i když měl krmení dostatek. V roce 1951 Kučera místo aby zvýšil své úsilí o zajištění dobrého chodu jako dobrý hospodář a řádně zajistil splnění výrobních a dodávkových úkolů, upevnilo se v něm rozhodnutí sabotovat i za cenu zruinování vlastní usedlosti.

Na jaře toho roku nedbale provedl jarní práce na svých polích a umělá hnojiva nejen že všechna neodebral, ale ještě většímu z odebraných hnojiv zašantročil a na pole nic nešal. Tím docílil to, čeho docílit chtěl, totiž že výnos v rostlinné výrobě byl snížen natolik, že nestačil ani v některých produktech krytí dodávkové úkoly. Tak snížil výnos u bramborů o 222 metric. centy, u žita o 30 q, u pšenice o 30 q, u ječmene o 28,5 metr. centu a u ovsa o 31,5 q na celkové osevě a o-sázené ploše. Tím samozřejmě byla zájemně narušena i živočišná výroba, zejména když ještě snížil osevní plochu bramborů o 0,43 ha, nezasal vůbec krmné úkoly, aniž si opatřil snížení krmných dávek a tak vzápětí nato k neplnění dodávkových úkolů jak v mléce, tak i v masě. Jen mléka nedočal za rok 1951 3.667 litrů, tedy více jak polovinu plánovaného úkolu, nehledě k tomu, že neměl ani plánovaný stav dojců. Ačkoli má rozsáhlé a dobré pastviny, zakázal své manželce na podzim

vyhánět dobytek na pastvu a našel ji krmít suchým senem. Jako zkušený zemědělec dobře věděl, že takový způsob krmení má za následek snížení dojivosti a konečně i nebezpečí, že nebude dostatek sena na dlouhou zimu. Dokonce prohlásil, že čím dříve bude seno skrmeno, tím že se uspíší převzetí jeho usedlosti do správy MNV. Touto zjevnou sabotáží způsobil podstatné snížení dojivosti, dále nechal úmyslně uhnout ze dvou vrhů 13 selat a tak od 3 prasníc za rok 1951 zůstalo na živu jen jediné sele. Ve své třídě nezávisl šel tak daleko, že nedovolil uvedeně 3 prasnice po druhé připustit. Jeho zájem a cíl je všem pracujícím ve všeobecnosti jasný. Sám ovšem vydatně krmil jednoho vepře, s kterým počítal na domácí porážku, o jejíž povolení se domáhal hrubým výhrůžným dopisem.

To je ten kladný poměr vesnického boháče Kučery k dnešnímu zřízení. Zatím co na jedné straně uvědomili drobní a střední zemědělci obdělávající řádně každou píď pole a poctivě plní dodávkové úkoly, ke kterým se smluvně zavázali, aby tak zajistili hojnost chleba, masa a mléka pro sebe i pro všechny pracující, na druhé straně vesničtí boháčů sabotují a spekulují na válku. Nejen příklad Kučery, ale i v dalších skrytě i zjevně sabotážních činech vesnických boháčů na našem okrese se zračí jedno: Sobecké zájmy, snaha o rozvrácení zásobování a píďle proti dělnické vládě. Avšak zlobu soustřeďují vesničtí boháčové proti JZD, neboť společná práce rolníků, pomoc a dokonalejší využití mechanizačních prostředků vlastních i STS, dokonalejší způsoby práce atd., to všechno přispívá ke zvýšení životní úrovně pracujících rolníků a definitivně je osvobozuje od závislosti na vesnickém boháči. Proto se vesničtí boháčové snaží všemi prostředky od založení JZD. Kde se mu to nepodaří, dělá ze sebe velkého přítele JZD a prosazuje se do něj i do jeho vedení, aby tak mohl zevnitř brzdit jeho vývoj, sabotovat a marit společnou práci družstevníků a tak poškozovat družstevní myšlenku. Také Kučera nemohl nikdy družstevníkům přijít na jméno.

Jak se připravoval Kučera na jarní práce 1952?

Vlastně se vůbec nepřipravoval a neměl v úmyslu ani začít v poli pracovat, což dokázal také tím, že počátkem března 1952 prodal jednoho koně — prý proto, že je kopavý a zlý — aniž si opatřil za něj náhradu. Tak chtěl ukázat, že není schopen jedním koněm jarní práce vést. Poněvadž funkcionáři MNV v Dyjčici poznali Kučerovy úmysly v minulém roce v podzimních pracích, určili mu již v březnu výměrem podle § 2, odst. 3 vládního nařízení č. 6/49 Sb. a § 3 vládního nařízení č. 7/49 Sb. výrobní a dodávkové úkoly. Kučera však na toto vůbec nedbal, odepřel plnit nařízení MNV a již za I. čtvrtletí 1952 opět dlužil 1.300 litrů mléka.

V závěrečné řeči prokurátor shrnuje průběh soudního procesu a zdůrazňuje, že sabotážní činy, o kterých soudcové i přítomní slyšeli a ke kterým se Kučera uchýlil ve své nenávisti k socialismu, jsou pro všechny vesnické boháče přímým

prostředkem k oddálení a narušování našeho budování. „Dělníci“ — říká dále prokurátor — „překračují normy a vysoko plní plány v odpověď těmto sabotérům.“ Připomíná průběh války v Koreji a snaží se otevřít přítomným v mysl obraz bombardovaného města, mrtvých těl žen a dětí na ulicích, hořících vesnic, a toto všechno spojuje se sabotérstvím vesnického boháče Kučery, který s válkou v Koreji plně souhlasí a novodobé americké Hitlerly zbožňuje, neboť tomu nasvědčuje to, že při sbírce ve prospěch bojující Koreje nedal ani haléř. Poslední případy, zejména vraždy v Babicích, ukazují jasně, kdo jsou vesničtí boháčové a jim podobní lidé. Prokurátor vyzývá dále k ostrážitosti a bdělosti, když hovoří o posledním procesu v Mraevských Budejovicích, kde z 58 obžalovaných kromě 5 kněží a 3 bývalých živnostníků byli ostatní vesničtí boháčové. I oni byli v národních výborech svých obcí, tak jako Ku-

čera za bývalou nár. soc. stranu. A všichni tyto lidé žili z krve pracujících, přisáží na jejich těle.

Po závěrečné řeči prokurátorů ujímá se slova obhájce, který kromě slov působivých na cit soudců nemá nic jiného, než potvrdit a kvalifikovat jednání Kučerovo jako skutečnou sabotáž.

Právní řízení je skončeno. Senát se odebral k poradě o rozsudku. Asi za tři čtvrti hodiny se senát vrací, všichni povstávají a předseda soudu Dr. Suchovčík čte za naprostého ticha tvrdý, ale spravedlivý rozsudek. V sále je chvíle napětí. Rozsudek zní:

6 a půl roku těžkého žaláře, 60 tisíc Kčs trestu na penězích, konfiskace celého majetku z ideální poloviny, ztráta občanských práv na 5 let a zákaz pobytu ve všech obcích okresu Třešť až do smrti.

Napětí se uvolnilo. Drobným a středním rolníkům, kteří plní poctivě povinnosti vůči státu a před nimiž se dokreslila pravá tvář vesnického boháče Kučery, dostalo se zadostiučinění. Dnes se nevyplácí sabotovat a spekulovat na válku. Dělníci s drobnými a středními rolníky nepřipustí, aby někdo brzdil jejich budovatelskou práci pro republiku. Je třeba mít stále na paměti, že v období stále se zostřujícího třídního boje vesničtí boháčové všemi prostředky usilují o návrat starých „zlatých časů“ přemíňkové kapitalistické republiky. Kdy neomezeně a krutě vládní vesničtí, kdy z mozolů, bídy a hladu zemědělského dělníka, drobného a středního rolníka plnili chamtivě své zkrvavělé mamonářské měšce. A každý náš úspěch, každý náš krok vpřed stupňuje i zběsílou nenávist vesnického boháče k pracujícímu lidu, stupňuje jeho odpor k lidově demokratickému zřízení, ke státu dělníků a rolníků, neboť tento zavilý nepřítel lidu ví, že to vše znamená definitivní konec jeho vykořisťovatelských možností.

Tím bdělejší a ostrážitější však musíme být, tím rozhodněji musíme omezovat a zatlačovat vesnického boháče a znemožnit mu, a to již v samém zárodku, každý jeho pokus o poškození pracujícího lidu a republiky.

F. Svoboda,

red. „Vesnických novin“ v Třešti.

Vydává ONV v Třešti, zemědělský referát. — Odp. redaktor F. Svoboda. — Tisk ZMT, n. p., závod 20 Pelhřimov. — Povolen MIO pod čís. 3271-II-2-17-4/52.

O p i s .

T 64/52 - 94

J m é n e m   r e p u b l i k y .

Okresní soud v Třešti uznal dne 23. května 1952 po hlavním líčení provedeném v Telči takto právem:

Obviněný

Josef   K u č e r a ,

nar. 3.4.1898 v Dyjici-Stranné, samostatný zemědělec, hospodářící na usedlosti o výměře 36 ha, bytem v Dyjici - Stranné čp.5, t.č. ve vazbě okresního soudu v Třešti,

j e s t   v i n e n ,

že v r. 1951 až do svého zajištění dne 23. dubna 1952 v Dyjici-Stranné v úmyslu mařit nebo stěžovat provádění a plnění jednotného hospodářského plánu v zemědělském úseku, nesplnil resp. porušil povinnost svého povolání resp. plnění takové povinnosti obcházel tím, že se nestaral řádně o své hospodářství, neplnil stanovené dodávky, zejm. v živočišné výrobě jak v mléce tak i v masě, neobdělával řádně pole, nedodržel plánované osevní plochy, nevybral všechna přidělená umělá hnojiva a část těchto hnojiv rozprodal soukromníkům místo aby je použil na svá pole, vlastní manželku zrazoval od řádného plnění zemědělských povinností a aby zakryl neochotu včas zahájit a vůbec zahájit jarní polní práce, bez náhrady prodal jednoho ze svých dvou koní a jarní práce vůbec nezačal, při čemž svoji činnost doprovázel ještě výhrůžnými dopisy zasílané MNV v Dyjici, aby takto odvrátil pozornost MNV od své činnosti ,

č í m ž   s p á c h a l

restný čin sabotáže podle § 85 odst. 1 písm. a/ tr.z.

a   z a   t o   s e   o d s u z u j e

podle § 85 odst. 1 tr.z. k odnětí svobody na 6 1/2 roku a podle § 48 tr.z. též k trestu peněžitému 60.000,- Kčs. Podle § 49 tr.z. se stanoví pro případ nedobytnosti trestu peněžitého náhradní trest v trvání dalšího půl roku odnětí svobody.

Podle § 23 tr.z. započítává se obviněnému vazba od 23. dubna 1952-5. hod.

Podle § 47 tr.z. vyslovuje soud propadnutí celého jmění obviněného.

Podle § 43, 44 tr.z. vyslovuje soud u obviněného ztrátu čestných práv občanských na dobu 5 let.

Podle § 53 tr.z. zakazuje se obviněnému pobyt v okrese třeštském navždy.

Toto odsouzení jest nepodmíněné.

O d ů v o d n ě n í .

Díky vítězství slavné Sovětské armádě žvzal náš pracující lid v Československé republice moc do svých rukou a za nezištné pomoci SSSR n nastoupil cestu k socialistické výstavbě, cestu k šťastnému životu pracujících. Vybudování socialismu není myslitelné bez plánovaného hospodářství a proto náš stát řídí veškerou hospodářskou

²²⁶ Archiv Josefa Kučery.